

Azerbaycan'da Türkiye'nin Turistik Tanıtım ve Propaganda Faaliyetleri Üzerine Bir Değerlendirme

Dr. Erol EVCİN
Kültür ve Turizm Bakanlığı
erol.evcin@kulturturizm.gov.tr

Özet

Turizm, günümüz itibariyle iktisadi, siyasi, sosyal ve kültürel açılardan birçok ülke gibi Türkiye'nin de mevcut durumunu ve geleceğini yakından etkileyen unsurlardan bir hâline gelmiştir. Bu nedenle turizm faaliyetlerini geliştirmeye, çeşitlendirmeye ve artırmaya yönelik turistik tanıtım ve propaganda faaliyetlerinin önemi daha da artmıştır. Çağdaş bir anlayış çerçevesinde Türkiye'nin tarihî ve tabii güzelliklerinin dünya sathında tanıtılması, turistler nezdinde olumlu bir ülke imajı uyandırılması ve bu münasebetle turistlere ülke sathında seyahat imkân ve fırsatları yaratılması bir gereklilik hâlini almıştır. 1991'de bağımsızlığını kazanan Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye arasında tesis edilen ve stratejik bir özelliğe sahip olan turizm ilişkileri bu bağlamda özel bir öneme sahiptir. Bu anlamda önem arz eden ülkelerden biri de Azerbaycan olmuştur. Türkiye ile Azerbaycan arasındaki turizm ilişkileri hızlı bir gelişim çizgisi izlemiştir. Bu çerçevede turizm iki ülke arasındaki tarihî, kültürel, siyasi ve iktisadi bağların kuvvetlendirilmesinde etkili bir unsur olarak yeni bir açılım alanı teşkil etmiştir. Bu çalışma kapsamında Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yurt dışı teşkilatı içinde yer alan Bakü Kültür ve Tanıtma Müşavirliği'nin faaliyetleri temel alınarak, Azerbaycan'da yapılan turistik tanıtma ve propaganda çalışmaları değerlendirilmiştir. Böylece iki soydaş ülke durumunda olan Türkiye ile Azerbaycan arasındaki ilişkileri geliştirmek üzere tesis edilen turistik ilişkiler ele alınmış ve bu hususta kaydedilen güncel gelişmeler hakkında bilgi verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Turizm, Tanıtma, Propaganda, Bakü Kültür ve Tanıtma Müşavirliği, Azerbaycan.

An Evaluation of Turkey's Touristic Promotion and Propaganda Activities in Azerbaijan

Abstract

Today, tourism, like many countries from economic, political, social and cultural aspects, has come to be one of the factors that closely influence the present situation and the future of Turkey. For this reason, tourism promotion and propaganda activities for improving, diversifying and increasing tourism activities have become more important. It has become a necessity to introduce Turkey's historical and natural beauties on a world-wide basis in a frame of contemporary understanding, to create a positive country image in front of tourists, and to create opportunities for tourists to travel on the country in this regard. The tourism relations established between the Turkic Republics that gained their independence in 1991 and Turkey have a special feature in this context. Azerbaijan is one of the countries that are important in this sense. The tourism relationship between Turkey and Azerbaijan has followed a rapid development and tourism has constituted a new field of opening as an effective element in strengthening the historical, cultural, political and economic ties between the two countries.

Within the scope of this study, touristic promotion and propaganda activities in Azerbaijan were evaluated based on the activities of Baku Culture and Promotion Counsellor's Office in the foreign organization of Ministry of Culture and Tourism of Republic of Turkey. Thus, touristic relations established to develop relations between Turkey and Azerbaijan, which are two cognate countries, were discussed and information about recent developments recorded in this issue was given.

Keywords: Tourism, Promotion, Propaganda, Baku Culture and Promotion Counsellor's Office, Azerbaijan.

Giriş

20. yüzyılın sonlarına doğru Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği dağılmış ve bu süreçte Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan devletleri bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bu gelişme dünyadaki siyasi konjonktürü köklü bir şekilde değiştirmiştir. Tarihî ve kültürel bağları nedeniyle soydaşı durumunda olan bu ülke halklarının bağımsızlıklarını tanıyan ilk ülke Türkiye Cumhuriyeti olmuştur. Türk Cumhuriyetleri ile siyasi ve iktisadi olduğu kadar sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi stratejik açıdan önem arz etmiştir.

Türk Cumhuriyetleri ile tesis edilen ilişkilerin önemli bir alanını da turizm faaliyetleri teşkil etmiştir. Türkiye’de iç ve dış turizm faaliyetlerinde yönlendirici ve teşvik edici çalışmalarıyla başrol oynayan devlet teşkilatı bu konuda hassasiyetini ortaya koymakta gecikmemiştir. Turistik ilişkilerin geliştirilmesi hususuna özel bir önem veren Türkiye’nin söz konusu ülkelerdeki Büyükelçilikleri nezdinde, Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı olarak “Kültür ve Tanıtma Müşavirlikleri” açılmıştır. Azerbaycan’da bu görev “Bakü Kültür ve Tanıtma Müşavirliği” (Bakü KTM) tarafından üstlenilmiştir. Söz konusu Müşavirliğin girişimleri neticesinde Azerbaycan’daki turistik tanıtma ve propaganda çalışmaları fuar, reklam, ağırlama faaliyetleri ile çeşitli sosyal, kültürel ve bilimsel etkinlikler çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle çalışma, söz konusu faaliyetler temel alınarak tasnif edilmiştir.

Bu çalışmada esas olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı arşivinden, çeşitli kamu kurum kuruluşlarının turizm raporlarından ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ile Azerbaycan Devlet İstatistik Komitesi (ADİK)’nin verilerinden yararlanılmış olup, temel anlamıyla Bakü KTM’nin girişimleri ve desteğiyle 2006-2017 yılları arasında Azerbaycan’da gerçekleştirilen turizm ve tanıtma faaliyetleri ele alınmıştır. Söz konusu Müşavirlik, Türkiye adına üstlendiği görev ve sorumluluklar doğrultusunda Türkiye ile Azerbaycan arasındaki turistik ilişkilerin geliştirilmesi hususunda en yetkin ve etkin kurum durumundadır. Müşavirliğin faaliyet alanı doğrudan kültürel ve turistik tanıtım ile propaganda çalışmalarına odaklanmıştır.

Türkiye’nin Azerbaycan’da tanıtım ve propaganda faaliyetlerine yönelik bugüne kadar işlenmemiş bir konuyu birincil kaynaklar çerçevesinde ele alan bu makalenin içerdiği güncel ve özgün bilgiler, turizm literatürüne katkı sağlayacak mahiyettedir. Çalışma bu yönüyle Azerbaycan örneğinden hareketle farklı ülkeler üzerinde yapılabilecek benzer çalışmalar için de araştırmacılara yol gösterici bir özelliğe sahiptir. Şimdiye kadar daha çok siyasi ve iktisadi çerçevede ele alınan Türkiye ile Azerbaycan arasındaki ilişkilerin turistik tanıtma ve propaganda faaliyetleri gibi farklı bir yaklaşımla ele alınması dikkate değerdir. İki ülke arasındaki turizm ilişkilerinin seyri de bu çalışma vesilesiyle değerlendirilmiştir. Azerbaycan’da Türkiye’nin imajını kuvvetlendirmeye yönelik tanıtma ve propaganda çalışmalarında başarılı faaliyetlerin kuvvetlendirilerek devam ettirilmesi ve göze çarpan eksikliklerin giderilmesi konusunda da makale yol ve yön gösterici bir rol oynamaktadır.

Türkiye'nin Azerbaycan'daki Turistik Tanıtım ve Propaganda Faaliyetlerinin Yasal Zemini

Türkiye, 1991'de bağımsızlığını kazanan Azerbaycan ile ikili ilişkilerin geliştirilmesine tarihî ve kültürel bağları nedeniyle hususi bir önem vermiştir. Bu suretle çeşitli alanlarda iki ülke arasındaki bağların kuvvetlenmesine zemin hazırlayan birçok anlaşmaya taraf olmuştur.

Türkiye ile Azerbaycan arasındaki ikili ilişkilerin önemli bir alanını da turizm faaliyetleri teşkil etmiştir. Bu suretle imzalanan protokol ve anlaşmalarla iki ülkenin turizm potansiyellerinin en üst derecede değerlendirilmesi, etkin bir şekilde tanıtılması ve karşılıklı işbirliğinin pekiştirilmesi amaçları doğrultusunda esaslı bir hukuki altyapı oluşturulmaya gayret gösterilmiştir (Memmedov 2015, s. 215 vd.). 1991'de imzalanan "Turizm İşbirliği Protokolü" bu alanda ikili ilişkilere yeni bir boyut kazandırmıştır (RG, 29.09.1991). Bu protokol 1993'te imzalanan "Turizm İşbirliği Anlaşması"na zemin hazırlamıştır. Anlaşmaya göre akit devletler tarihî, kültürel ve turistik değerlerini etkin bir şekilde tanıtmak amacıyla iki ülke arasındaki turistik mübadelelerin, kamu ve özel sektörde işbirliğinin, uzman ve medya mensubu ziyaretlerinin artırılması konusunda mutabakat sağlamışlardır. Turistik vize, hudut, gümrük ve döviz uygulamaları başta olmak üzere turistik gezilerin seyri konusunda gerekli kolaylıkların tanınması, turistik reklâm faaliyetlerinin teşvik edilmesi ve turizm eğitimi konusunda işbirliği yapılması da anlaşmanın maddeleri arasında yer almıştır. Turizm merkezlerinin inşaatı, ortak turizm şirketlerinin kurulması, turizm planlamasının yapılması, turistik yatırımların artırılması ve altyapı çalışmalarının geliştirilmesi hususları ise anlaşmanın önem arz eden diğer kararları arasındadır (RG, 23.01.1993). Bu çalışmalar ilerleyen süreçte doğrudan turizme yönelik olmamakla birlikte turizm faaliyetlerini teşvik eden ulaştırma, ticaret ve ekonomi, kültür ve güzel sanatlar, eğitim ve bilim, gençlik ve spor, basın ve enformasyon alanlarında imzalanan stratejik ortaklık, karşılıklı yardım ve işbirliği anlaşmalarıyla kuvvetlendirilmiştir.

Türkiye'de kültür ve turizm alanında koruma, geliştirme ve tanıtma çalışmalarına ilişkin en yetkin organ durumunda olan Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından ortaya koyulan "Türkiye Turizm Stratejisi 2023"te de Türk Cumhuriyetleri'ne yönelik özel tanıtım ve pazarlama kampanyaları düzenlenmesi ve Türkiye'nin bu ülkelerdeki pazar payının artırılması hedeflenmiştir (Türkiye Turizm Stratejisi 2023, 2007, s. 24). Bakanlığın "Stratejik Planları"nda ise: "Türkiye'nin kültür mirasını sürdürülebilir bir şekilde korumak, ülkenin kültürel ve entelektüel birikimine ilişkin bilgilere hızlı ve doğru erişimi sağlamak, ülkeyi önemli bir kültür ve sanat merkezi hâline getirmek ve tanıtmak" gibi kültürel ve turistik tanıtıma yönelik stratejik hedefler yer almıştır. Buna ek olarak "ülkenin turizm alanında uluslararası ölçekteki rekabet gücünü, pazar payını ve marka değerini artırmak" ve bu doğrultuda "kültür ve turizm alanında uluslararası ilişkileri ve kültürlerarası iletişimi güçlendirmek ve uluslararası barışa katkıda bulunmak" da Bakanlığın stratejik amaçları arasında bulunmaktadır (KTB SP, 2010 ve 2015). Bakanlık teşkilatı içinde yer alan "Tanıtma Genel Müdürlüğü" ise Türkiye'nin millî, manevî, tarihî, kültürel, sanatsal ve turistik değerlerinin yurt içinde ve yurt dışında tanıtımını yapmakla yükümlü tutulmuştur. Söz konusu birim bu amaç doğrultusunda yurt içinde ve yurt dışında seminer, sempozyum, kolokyum, kongre, fuar, sergi, festival, yarışma ve gösteriler düzenlemek ve bu yönde faaliyet gösteren yerli veya yabancı kurum, kuruluş ve kişileri desteklemek gibi sorumluluklar üstlenmiştir. Bunun yanı sıra dünya seyahat ticaretinin Türkiye'ye yönelmesini sağlamak üzere, yerli ve yabancı seyahat kuruluşlarını desteklemek ve bunlarla ortak projeler geliştirmek amacıyla bu faaliyetleri yönlendiren kitle iletişim veya ulaştırma kurumları ile yakın ilişki içinde bulunmak ve yabancı kamuoyunu etkileyebilecek konumdaki kişi, kurum, kuruluş veya toplulukları Türkiye'de ağırlamak da birimin ülke tanıtımına hizmet eden görevleri arasında bulunmaktadır. Birimin önem arz eden vazifelerinden biri de yurt

içindeki ve yurt dışındaki tanıtma faaliyetleri için gerekli yayın, doküman ve malzemeyi hazırlamak ve dağıtmaktır (RG, 16.04.2003). Bütün bu görevler değerlendirildiğinde Tanıtma Genel Müdürlüğü'nün Türkiye'nin turistik tanıtım ve propaganda çalışmaları konusunda önemli bir rol üstlendiğini ve bu anlamda devletin en temel organı olduğunu belirtmek mümkündür.

Ülkenin turistik tanıtımı iç turizmden daha çok dış turizme yani yurt dışındaki hedef turist kitlelerine yönelik olarak gerçekleştirilmektedir. Bu doğrultuda Bakanlık yurt dışında da teşkilatlanma konusunda yetkili kılınmıştır (RG, 16.04.2003). Bu suretle günümüz itibariyle Bakanlığın dünya sathında kültür ve turizm merkezi özelliği gösteren 39 ülkede 44 şehirde Müşavirlik ve Ataşelik düzeyinde temsil ve icraat birimi bulunmaktadır. Bu çerçevede söz konusu ülkelerde Türkiye Büyükelçilikleri nezdinde Kültür ve Tanıtma Müşavir veya Ataşeleri görev yapmaktadır (RG, 13.01.2007). Kültür ve Tanıtma Müşavirlik ve Ataşelikleri, Türkiye'ye yönelik turizm talebini artırmak amacıyla yurt dışında tanıtım faaliyetlerine ilişkin mal ve hizmet de temin edebilmektedir (RG, 04.11.2014).

Azerbaycan'da Türkiye'ye Yönelik Turistik Eğilim ve Turist Profili

Azerbaycan'da yürürlüğe giren 30 Ocak 2006 tarihli kararname neticesinde Medeniyet Bakanlığı ile Gençlik, Spor ve Turizm Bakanlığı lağvedilerek, Medeniyet ve Turizm Bakanlığı kurulmuştur. Söz konusu Bakanlığın kuruluşu ile devlet ve özel sektör nezdinde yürütülen turizm faaliyetlerine daha geniş bir hareket alanı sağlanmıştır. Bu yeni teşkilatlanma biçimi ülkede turizme verilen önemin gittikçe arttığına işaret eden önemli bir gelişme olmuştur (<http://mct.gov.az/home>). Azerbaycan'ı Türkiye'de tanıtarak iki ülke arasındaki turizm ilişkilerini geliştirmek ve turistik hareketliliği artırmak üzere de 1 Mart 2016 tarihinde İstanbul'da "*Sen de Azerbaycan'ı Gör*" sloganıyla Azerbaycan Türkiye Turizm Temsilciliği açılmıştır.

Bütün bu gelişmelere karşın turistik tanıtım eksiklikleri, ulaşım sorunları, doğadan, denizden ve güneşten istifade imkânı sağlayan modern tesislerin azlığı, eğitilmiş personel sıkıntısı, hizmet kalitesinin düşüklüğü, turizm çeşitleri konusunda altyapı eksiklikleri, turizm yatırımcılarına yeterince destek olunamaması ve turizm tesisi yatırımlarındaki yüksek maliyet oranları Azerbaycan'da turizm faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu nedenle Azerbaycan'a gerek tatil amaçlı gelen yabancı turist sayısının gerekse ülke içindeki yerli turist hareketliliğinin oldukça düşük seyrettiği görülmektedir. Bütün bu sorunlar Azerbaycan'dan ülke dışına yönelen turist hareketliliğinin daha fazla olmasına yol açmıştır (Seferov ve Hesenov 2006, s. 258, 268-269).

T.C. Devlet İstatistik Enstitüsü'nün aşağıdaki tabloda yer alan 2006-2016 yıllarına ait verileri hem Azerbaycan'dan Türkiye'ye yönelen turist sayısı hakkında bilgi vermekte, hem de Azerbaycan ile diğer Türk Cumhuriyetleri'nden ülkeye gelen turist sayısı arasında karşılaştırma yapmaya imkân tanımaktadır.

Tablo: 1 Türk Cumhuriyetleri'nden Türkiye'ye Giriş Yapan Turist Sayısı (2006-2016)

Yıl	Azerbaycan	Kazakistan	Kırgızistan	Özbekistan	Türkmenistan
2006	380.132	135.637	41.449	28.607	48.857
2007	434.577	195.219	44.638	43.082	76.334
2008	459.593	213.072	47.730	69.127	88.915
2009	424.155	219.445	40.882	73.910	112.358

2010	486.381	247.784	35.665	68.124	114.390
2011	578.685	315.907	41.197	85.011	137.476
2012	593.238	380.046	42.866	105.976	135.168
2013	630.754	425.773	64.905	129.292	148.709
2014	657.684	437.971	81.941	143.354	180.395
2015	602.488	423.744	88.369	174.330	174.330
2016	606.223	240.188	88.877	134.330	165.762

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/> (25.01.2017)

Bu verilere göre, 2015 ve 2016 yıllarında bazı ülkelerde kısmi bir düşüş söz konusu olsa da ilgili ülkelerden Türkiye'ye yönelik her yıl düzenli bir şekilde artan bir talepten bahsetmek mümkündür. Ayrıca, Türk Cumhuriyetleri içinde Türkiye'ye en çok talep gösteren ülkenin Azerbaycan olduğunu söyleyebiliriz. Türkiye'ye Azerbaycan'dan gelen turist sayısındaki değişim oranı ise 2015-2014'te % -8.39 iken 2015/2016'da -0.62 oranında olmuştur. 2015'te ülkeye gelen turist sayısında büyük çaplı bir düşüş söz konusu olmakla birlikte 2016'da ülkeye gelen turist sayısının tekrar artışa geçtiği görülmektedir (TÜİK 2017).

Azerbaycan halkının Türkiye'ye yönelik turistik eğilimleri hususunda ADİK'in turizm verileri de oldukça bilgi vericidir. ADİK'in 2013 yılı verilerine göre Azerbaycan'dan turizm amaçlı olarak Rusya Federasyonu'na 686.932, Türkiye'ye 686.886, Gürcistan'a 527.305, İran'a 379.265 kişi seyahat ederken (ADİK 2014, s. 42-43), 2014'te bu sayılar Rusya Federasyonu'na 652.908, İran'a 647.077, Gürcistan'a 556.836, Türkiye'ye 472.712 kişi şeklinde değişmiştir (ADİK 2015, s. 38-39). Buna göre Azerbaycan'dan yurt dışına yönelen hareketliliğin %70.2'lik kısmı başta Rusya Federasyonu olmak üzere sırasıyla Türkiye, Gürcistan ve İran gibi komşu ülkelere doğru olmuştur (ADİK 2015, s. 4). Türkiye'ye gelen Azerbaycanlı turistlerin 37.297'si 0-17, 57.126'sı 17-25, 95.839'u 26-35, 103.393'ü 36-45, 110.002'si 46-55, 43.434'ü 56-65, 25.022'si ise 65 ve üzeri yaş grubundan müteşekkildir (ADİK 2015, s. 41). Türkiye'de konaklama için en çok tercih edilen süre 1-3 gece olmuş, bunu 4-7 ve 8-14 gecelik ziyaretler takip etmiştir (ADİK 2015, s. 47). Azerbaycanlı turistlerin büyük çoğunluğu dinlenme ve eğlence amacıyla Türkiye'ye gelmişlerdir. Bunu iş, akraba ve dost ziyaretleri ile tedavi ve sağlık amaçlı seyahatler takip etmiştir (ADİK 2015, s. 49). Misafirlerin neredeyse tümü otellerde konaklamayı tercih etmişlerdir. Dinlenme evleri, kamplar, sağlık merkezleri, sanatoryumlar ve pansiyonlar daha az tercih edilen ikamet yerleri olmuştur (ADİK 2015, s. 51). Misafirlerin harcamaları ise ağırlıklı olarak seyahat vasıtaları, konaklama, yeme-içme ihtiyaçlarının giderilmesine ve seyahat paketi satın alınmasına yönelik olarak yapılmıştır (ADİK 2015, s. 59).

Bakü KTM'nin Azerbaycanlı turist eğilimlerini ölçmeye yönelik olarak gerçekleştirdiği 2016 yılı anket çalışmalarında da Türkiye turizm amaçlı seyahatler konusunda Azerbaycan halkının tercih ettiği ilk ülkeler arasında yer aldığı görülmektedir. "Bakü 2016 Yılı Pazar Raporu"nda Azerbaycanlı turistlerin Türkiye'yi tercih nedenleri arasında deniz, kum, güneş odaklı tatil anlayışının ilk sırada yer aldığına işaret edilmektedir. Bu çerçevede Akdeniz sahillerinde yer alan Antalya, Belek, Kemer, Side, Marmaris, Fethiye, Bodrum, Kuşadası ve İzmir Azerbaycanlı turistler tarafından daha çok tercih edilen turistik yöreler arasında yer almıştır. Bakü ile İzmir'in kardeş şehir olarak ilan edilmiş olmasının İzmir'in Azerbaycanlı turistler tarafından tatil yeri olarak tercih edilmesinde önemli bir etki yarattığı anlaşılmaktadır. İstanbul, Azerbaycanlı turistlerin sağlık ve

alışveriş turizmi ile eğitim faaliyetleri açısından en çok tercih ettiği şehir durumundadır (Bakü Pazar Raporu 2016, s.1-2).

Azerbaycanlı turistlerin Türkiye'ye yolculuklarında tercih ettikleri en önemli ulaşım şekli havayolu olmuştur. Bununla birlikte düşük oranlı da olsa karayolu ile seyahatlerin de tercih edildiği görülmektedir (ADİK 2015, s. 45). THY'nın haftanın her günü, günde 4 kez olmak üzere Bakü-İstanbul ve İstanbul-Bakü seferi bulunmaktadır. Azerbaycan Hava Yolları (AZAL) İstanbul'a her gün 2 sefer, Ankara'ya ise haftada 4 sefer yapmakta, yaz sezonunda ise Antalya, Bodrum ve İzmir'e uçuş gerçekleştirmektedir. THY ve AZAL'ın yaz sezonunda ayrıca "charter uçuşları" da düzenledikleri görülmektedir. Uçak biletlerindeki ve otellerdeki yüksek fiyatlar başlıca şikâyet konuları arasında yer almakla birlikte Türkiye'de ailelere yönelik tatil imkânları, kaliteli hizmet anlayışı ve cazip konaklama fırsatları Azerbaycanlı turistlerin Türkiye'yi tercih etme nedenleri arasında yer almaktadır (Bakü Pazar Raporu 2016, s. 1-2).

Türkiye'nin Azerbaycan'da yürüttüğü tanıtma ve propaganda çalışmalarında Azerbaycanlı turistlerin eğilimlerinin ve turist profilinin dikkate alındığı ve gerçekleştirilen faaliyetlerde bu unsurlar temel alınarak planlama yapıldığı görülmektedir. Azerbaycan'da yürütülen tanıtım kampanyalarında Azerbaycan'dan Türkiye'ye gelen turistlerin profili ve talepleri çerçevesinde ağırlıklı olarak genç ve orta yaş gruba hitap edilmesi, Türkiye'nin kıyı ve alışveriş turizmine yönelik afiş, broşür ve prospektüslerin kullanılması, hedef kitlelere yönelik olarak basın ve yayın organlarında söz konusu turizm çeşitlerine daha çok yer verilmesi bu ifadeye örnek olarak gösterilebilir. Yine Türkiye'ye daha çok havayolu ile gelen Azerbaycanlı turistlerin seyahatlerini kolaylaştırmak amacıyla mevcut seyahat sefer sayılarının artırılması ve hatta hareketliliğin yoğunlaştığı dönemlerde charter seferleri düzenlenmesi de seyahat vasıtaları hususunda Azerbaycanlı turistlerin eğilimlerinin dikkate alındığını göstermektedir.

Türkiye'nin Azerbaycan'da İştirak Ettiği Uluslararası Turizm İhtisas Fuarları

Turizm ihtisas fuarları, ülkelerin turistik tanıtımlarının yapılması, devlet yetkilileri ve sektör kuruluşları arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi ve halkın güncel turistik gelişmelerden haberdar edilmesi açısından önemli fırsatlar sunmaktadırlar. Bu fuarlar diğer yandan tanıtma faaliyetlerini daha etkin kılmak üzere yeni stratejiler belirleme ve turizm alanındaki rakip ülkeler ile şirketleri daha yakından tanıma imkânı sağlamaktadırlar. Türkiye tarafından yapılan tanıtım ve propaganda faaliyetlerinin de önemli bir mecrasını teşkil eden bu etkinlikler vesilesiyle Türkiye'nin tarihî ve tabii alanlarının, şehirlerinin ve kültürel değerlerinin tanıtımı yapılmaktadır.

Türkiye'nin turistik tanıtımı konusunda en yetkin resmî organ durumunda olan Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından dünyanın kültür, sanat ve turizm merkezi durumundaki birçok şehrinde düzenlenen fuarlara iştirak edilmektedir. Nitekim 2016 yılı boyunca 77'si kamu ve özel sektör işbirliği çerçevesinde ve 41'i yurtdışı temsilcilikleri aracılığıyla olmak üzere 57 ülkede toplam 118 turizm ihtisas fuarına katılım sağlandığı görülmektedir (<http://tanıtma.kultur.gov.tr/TR,149260/2016-fuar-takvimi.html>).

Bakanlıkça iştirak edilen veya desteklenen yurtdışı turizm fuarlarında, talepleri durumunda Türkiye'deki turizm ve seyahat sektörü temsilcileri için de stantta yer ayrılmakta, böylece söz konusu yetkililer de ülke turizmine hizmetleri hususunda bilgilendirme ve tanıtım faaliyetlerinde bulabilmektedirler. Söz konusu fuarlara Bakanlık standı dışında bireysel olarak katılan turizm işletmeleri, meslek birlikleri ve dernekler de fuar yer kirası bedeli, stant inşa ve dekorasyonu giderleri hususlarında Bakanlık tarafından desteklenebilmektedir. Benzer şekilde turistik tesis ya da

bölge tanıtımı yapan söz konusu işletme ve kuruluşların, yurtdışında gerçekleştirecekleri kokteyl, çalıştay, sergi gibi etkinliklerin yer kirası, ikram ve organizasyon giderleri ile tanıtım projeleri kapsamındaki reklam giderleri için de Bakanlığın desteği mümkün olabilmektedir (RG, 14.11.2010; KTB Genelge, 03.04.2014. www.kultur.gov.tr/TR,92821/yurtdisi-fuar-ve-tanitim-destegi-hakkinda-genelge.html).

Türkiye'nin de iştirakiyle dünyanın çeşitli ülkelerinde düzenlenen söz konusu fuarlara yönelik iş ve işlemlerde standart uygulamalar söz konusudur. Stantlar fuarlarda tanıtıma yönelik en çarpıcı unsurlar durumundadır. Bu nedenle stantların şekline ve içeriğine özel bir önem verildiği görülmektedir. Stantlarda fuar süresince yetkililer ile ziyaretçilerin iletişim ve etkileşimini artırmak ve çağdaş esaslar dâhilinde tanıtım faaliyetlerinde bulunmak amacı doğrultusunda internet hizmeti de dâhil olmak üzere gerekli hazırlıklar yapılmaktadır. Türkiye'nin imaj kampanyasını destekleyen anlayış ve içeriklerin yansıtıldığı özel tasarımı stantlarda görsel öğelere ağırlık verilmekte, büyük ekranlar vasıtasıyla Türkiye'yi tanıtıcı filmler gösterilmektedir. Tanıtıcı sloganları ve logoları içeren ışıklı pano, reklam bandı (banner) ve "roll up" gibi materyaller ile Türkiye'nin turistik yerlerinin fotoğrafları ve resimleri ziyaretçilerin dikkatine sunulmaktadır. Tanıtım faaliyetlerinin etkinliğini artırmak amacıyla ziyaretçilere Türkiye'nin turistik değerleri, konaklama tesisleri, ülkedeki turizm çeşitleri, seyahat imkânları ve turistlere sağlanan kolaylıklar hakkında bilgi verilmektedir. Stantlarda ayrıca ziyaretçilere dağıtılmak üzere broşür, prospektüs, afiş, tanıtım CD'si gibi dokümanlar ile Türkiye logolu tişört, şapka, not defteri, kalem, anahtarlık gibi hediyelik eşyalar dağıtılmaktadır. Türk kahvesi, ayran, lokum ve baklava gibi Türk mutfağına özgü içecek ve yiyeceklerin ikramı Türkiye standının özgün yönlerinden birini teşkil etmektedir.

Bakü'de 2002'den itibaren her sene Nisan ayında çeşitli ülkelerin, şirketlerin ve binlerce ziyaretçinin iştirakiyle düzenlenen "Azerbaycan Uluslararası Seyahat ve Turizm Fuarı" (Azerbaijan International Travel and Tourism Fair) hâlihazırda Azerbaycan, Kafkasya ve Hazar bölgesinde turizm sektörüne yönelik en önemli ve en büyük turizm organizasyonu durumundadır. Fuarda yerel temsilciler ve uluslararası uzmanlar tarafından turistik eğilimlerin tespit edilmesi, turizm çeşitlerinin gözler önüne serilmesi, turizm pazarlarının değerlendirilmesi ve iş bağlantıları kurulması için uygun bir ortam yaratılmaktadır. Organizasyonda katılımcıların, seyahat şirketi yetkilileri ile görüşmelerde bulunmaları ve işbirliği imkânlarını değerlendirmeleri için özel donanımlı odalarda seminerler, yuvarlak masa toplantıları ve basın toplantıları düzenlenebilmektedir. Azerbaycan Medeniyet ve Turizm Bakanlığı, Dünya Turizm Örgütü (UNWTO), Azerbaycan Turizm Derneği, Azerbaycan Cumhuriyeti Ulusal Girişimciler Konfederasyonu (İşveren) Kuruluşları (ASK), Azerbaycan İhracat ve Yatırım Teşvik Vakfı tarafından desteklenen fuarda geniş halk kitlelerine ulaşmak ve onların ilgisini çekmek üzere kitle iletişim araçlarından yararlanılmaktadır. Önde gelen ulusal ve bölgesel yayınlarda ve internet kaynaklarında katılımcılar ve ürünleri hakkındaki makaleler ve tüm ulusal televizyon kanallarında katılımcılara ilişkin videolar yayımlanmaktadır (<http://www.aitf.az/>).

Bu fuara ilk kez düzenlendiği 2002'den itibaren her sene düzenli olarak iştirak eden Türkiye tarafından yukarıda değindiğimiz standart fuar faaliyetleri yerine getirilmektedir. Bunun yanı sıra söz konusu fuarda Türkiye standında son yıllarda farklılık arz eden bazı faaliyetlere de yer verildiği görülmektedir. Açıldığı ilk yıllarda fuara küçük çaplı bir stant alanı ile katılım sağlanırken bu alan Türkiye'ye gösterilen ilgi ve taleplerin her geçen yıl daha da artış göstermesiyle 2017'de 212,5 metrekareye yükselmiştir. Fuar resmî kataloğunda, Bakü KTM'nin temel amacının Türkiye'nin kültürel ve turistik özelliklerini Azerbaycan halkına tanıtmak olduğu vurgulanmıştır. Bu doğrultuda Müşavirliğin tanıtıcı katalog ve broşürler dağıtmak, medyaya yönelik reklam kampanyaları yapmak, Türk film festivalleri, Türk geceleri, konserler ve sergiler düzenlemek, Türk yazar ve sanatçıların

desteklemek gibi görevler üstlendiği ifade edilmiştir. Türkiye'nin tarihi, kültürel ve tabii özellikleri ile turizm sektöründe dünyanın önde gelen ülkelerinden biri olduğuna temas edilmiştir. Ayrıca, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yeni pazarlama stratejileri belirlemek, turizm faaliyetlerini teşvik etmek, Akdeniz ülkesi olarak ülkenin turistik özelliklerini tanıtmak gibi asli vazifelerinin olduğu vurgulanmıştır. Turistik faaliyetlerin artırılması ve çeşitlendirilmesi için çaba sarf edildiği, yaz ve kış mevsimine, sağlık ve spor turizmine yönelik faaliyetler gerçekleştirildiği belirtilmiştir (AITF Official Catalogue 2016, s. 49).

Söz konusu fuarda Türkiye standında kültürel ve sanatsal etkinliklerin de yer aldığı görülmüştür. Türkiye standında yerli sanatçılar tarafından gösteri, tiyatro ve müzik etkinliği gerçekleştirilmiş, halk oyunları tertip edilmiş, ebru ve fotoğraf sanatçıları ile kazaz ustaları tarafından sanat ürünleri sergilenmiştir (KTB Arşivi 2013, Belge No. 52958). 2015'teki fuarda Mardin kültürünü tanıtmak için Reyhani Müzik Grubu (KTB Arş. 2015, BN. 60480), 2016'da semazenler (<http://turizmbaskenti.konya.bel.tr/index.php/2016/04/15/buyuksehir-baku-aitf-fuarinda/>), 2017'de ise geleneksel halk oyunları ekibi ile halk tiyatrosu, gölge oyunu, klasik ve modern hat ve ebru sanatçıları Türkiye standındaki etkinlik programlarında yer almışlardır (KTM Arş. 2017, BN.62056). Ayrıca, T.C. Bakü Büyükelçiliği'nin de desteğiyle Bakü KTM tarafından fuar açılış günlerinde geniş katılımlı kabul törenleri (reception) düzenlendiği görülmektedir.

2009'da Türkiye fuarın resmî sponsoru (registration sponsor) olmuş, 2010-2012 yılları arasında ise fuar idaresinin teklifi ile üç sene peş peşe "Ortak Ülke Statüsü"nde yer almıştır. Bu şekilde fuarın davetiyelerinde, resmî katalogunda, reklam kampanyalarında ve basın bildirimlerinde Türkiye'nin fuara iştirak şekli duyurulmuş ve tanıtımı yapılmıştır. Gazete ve dergilerde, fuar broşürlerinde, açık hava reklamlarında, ilan panolarında, ayrıca yer altı tren istasyonları, havaalanı, sinema, tiyatro, otel ve iş merkezi reklamlarında, fuarın resmî internet sayfasında elektronik reklam bandı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın internet sayfasına bağlantı sağlanmış ve standın yerinin belirtildiği yön levhalarında Türkiye logosu yer almıştır. Kayıt masasında görevli personellerin üniformalarında fuar logosu ile Türkiye logosu bir arada yer almış, ziyaretçilere Türkiye'ye ait reklam malzemeleri ile hediyelik materyaller dağıtılmıştır. Yine kayıt masası çevresine Türkiye reklamlarını içeren ilan panosu ve reklam bantları yerleştirilmiştir. Fuarın açılışına ilişkin resmî basın toplantısında Türkiye temsilcileri de yer almıştır. Fuar idaresi tarafından düzenlenen fuar açılış kabul töreni için Türkiye'ye özel davetiyeler tahsis edilmiştir. Bütün bu faaliyetler yazılı ve görsel medyada ses getirmiş, Türkiye ile Azerbaycan arasındaki dostluk ilişkileri ile stratejik bağların turizm alanında da varlığına dikkat çekilmiştir (KTB Arş. 2009, BN. 1959, 28932, 48718, 22150; KTB Arş. 2011, BN. 18803, 62186, 28889, 21307; KTB Arş. 2012, BN. 19993).

2011'deki fuarda, Türkiye'nin ev sahipliğiyle Trabzon'da düzenlenen "11. Avrupa Gençlik Olimpik Oyunları" ile 2011'in "Türkiye'de Kuzey Kıbrıs Yılı" ilan edilmesi hususu özellikle vurgulanmıştır. Bunun için stantta ışıklı bir logo tasarımı kullanılmış ve Türkiye görselleri ışıklı panolar vasıtasıyla teşhir edilmiştir (KTB Arş. 2011, BN. 18803, 62186, 28889, 21307).

Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in fuarı ziyaretleri sırasında Türkiye standına özel bir ilgi gösterdiği görülmüştür. Türkiye standı 2014'te ziyaretçiler tarafından organizasyon özellikleri ve tasarım açısından son derece başarılı bulunmuş, fuar idaresi tarafından da Türkiye fuarda "En Başarılı Tanıtım Yapan Destinasyon Ödülü"nü almıştır (AITF, TÜROB Fuar Sonuç Raporu 2016). Türkiye standı 2016'da da benzer şekilde "En İyi Stant Tasarım Ödülü" ile taltif edilmiştir. Söz konusu ödüller fuar idaresi tarafından düzenlenen törenler münasebetiyle Bakü KTM yetkililerine teslim edilmiştir (AITF Daily News 9 April 2016, s. 17).

Söz konusu fuarlarda Türkiye standında Bakü Yunus Emre Türk Kültür Merkezi, THY İdaresi, Kalkınma Ajansları gibi kamu kurum ve kuruluşları, Türkiye Seyahat Acenteleri Birliği, Alanya Tanıtma Vakfı gibi sivil toplum kuruluşları ve muhtelif özel sektör kuruluşları da yer almıştır (KTB Arş. 2015, BN. 57880, 8701, 30588). Fuara müstakil stantlarıyla iştirak eden özel sektör kuruluşlarına Bakanlıkça destekte bulunduğu görülmektedir (KTB Arş. 2015, BN. 106902).

Ağırlama Faaliyetleri

İnsanların seyahat kararlarına yön verebilen gazeteciler, seyahat yazarları, kültürel, sanatsal, turistik program ve belgesel yapımcıları, sanatçılar, tur operatörü ve seyahat sektörü temsilcileri Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın desteğiyle Türkiye'nin farklı turistik bölgelerinde ağırlanabilmektedir. Bu suretle tanıtım gezileri (roadshow) ve çalıştay (workshop) gibi etkinlikler düzenlenmekte ve söz konusu misafirlerin Türkiye'ye yönelik olumlu izlenimlerini hedef kitlelere aktarmaları sağlanmaktadır. Böylece yabancı ülkelerde Türkiye'nin kültür ve turizm değerlerine ilişkin haberlerin, makalelerin çıkması ve televizyon programlarının yapılması temin edilmektedir. Bu şekilde ülkenin tanınırlığının ve bilinirliğinin artırılması hedeflenmekte ve Türkiye'ye yönelik seyahat organizasyonlarının artırılması ve çeşitlendirilmesi teşvik edilmektedir.

Azerbaycan'da Türkiye'nin kültürel ve turistik değerlerinin tanıtılmasına yönelik yazılı, işitsel ve görsel yayın hazırlamak isteyen medya mensupları Bakü KTM'ye başvurumaktadırlar. Ağırlamanın şekli ve ağırlama programı misafirlerin mesleklerine, faaliyetlerine ve taleplerine göre şekillenebilmektedir. İncelediğimiz dönem içindeki kayıtlar dikkate alındığında, Türkiye'ye gelen Azerbaycanlı misafirlerin ağırlıklı olarak 5 yıldızlı konaklama tesislerinde "tam pansiyon" şeklinde ağırlandıkları görülmektedir. Misafirlere Türkiye'deki seyahatleri ve gezi programları dâhilinde eşlik etmek üzere Türkiye'den profesyonel bir turist rehberi eşlik etmiştir. Misafirlerin ziyaret ettikleri şehirlerdeki seyahatlerini kolaylaştırmak üzere şoförlü bir araç tahsis edilmiştir. Söz konusu ağırlama faaliyetlerinin organizasyonunda, gezi programında yer alan şehirlerdeki İl Kültür ve Turizm Müdürlükleri de yer almıştır. Türkiye'de ağırlanan yabancı misafirler ülke tanıtımına hizmet etmek üzere kısa metrajlı tanıtım görüntüleri alabilmektedirler. Ancak ticari amaçlı veya hususi izin gerektiren mahallerde yapılacak çekimler özel izne tabi tutulmaktadır (RG, 12.08.2005).

Anadolu'daki birçok şehir bu anlamda Azerbaycanlı medya mensupları tarafından ilgi odağı olmuştur. 1926'da yayın hayatına başlayan ve bu suretle Azerbaycan'ın ilk radyo ve televizyon kanalı olma özelliğine sahip Azerbaycan Ulusal Devlet Televizyonu (Az TV)'ndan 3 kişilik bir çekim ekibinin 2009 yılı Ağustos ayında Edirne, İstanbul, Nevşehir, Kırşehir ve Ankara'da Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın konuğu olarak ağırlanmaları bu tür faaliyetlere bir örnek teşkil etmektedir (KTB Arş. 2009, BN. 120550). Yine aynı televizyon kanalından Zernişan Azayeva ile Babek İsmayılov adlı programcılar Türkiye'nin Karadeniz kıyılarını kültürel ve turistik özellikleriyle Azerbaycan halkına tanıtmak üzere bir televizyon programı hazırlamak amacıyla 2011 yılı Ağustos ayı içinde Trabzon, Giresun, Ordu, Samsun ve Amasya şehirlerinde misafir edilmişlerdir (KTB Arş. 2011, BN. 146032). 1991'de kurulan Azerbaycan'ın ilk özel televizyonu Azerbaijan News Service (ANS TV)'in senarist ve rejisörü Orhan Fikretoğlu ile kameraman Azer Garayev de benzer amaçlar doğrultusunda 2011 yılı Haziran ayında gerçekleşen program çerçevesinde İstanbul, Konya, Nevşehir, Kayseri, Kırşehir ve Ankara'da ağırlanmışlardır. İstanbul İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü yetkililerin tavsiyeleri doğrultusunda şekillenen gezi programına göre; İstanbul'da Sultanahmet Meydanı, Ayasofya Müzesi, Yerebatan Sarnıcı, Topkapı Sarayı, İstiklal Caddesi, Arkeoloji Müzesi, Süleymaniye Camii, Miniatürk, Dolmabahçe Sarayı, Beylerbeyi Sarayı ve Kız Kulesi; Konya'da Mevlana Müzesi, İnce Minerali Medrese, Şemsi Tebrizi Camii, Sultan Selim Camii, Musalla

Türbeleri, Alaeddin Camii ve Meram semti; Nevşehir’de Damat İbrahim Paşa Külliyesi, Göreme Açık Hava Müzesi ve Derinkuyu-Kaymaklı Yeraltı Şehirleri gezilmiştir. Takiben Kayseri’de Etnografya ve Arkeoloji Müzeleri, Kale, Kapalı Çarşı, Döner Kümbet ve Gevher Nesibe Medresesi; Kırşehir’de Ahi Evran Camii ve Türbesi, Aşıkpaşa Türbesi ve nihayetinde Ankara’da Anıtkabir, Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Kaleiçi, Hacı Bayram Veli Camii, Augustus Mabedi, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Müzesi ziyaret edilmiştir. Misafirler gezileri sırasında söz konusu tarihî ve turistik yerlerin çekimlerini yapmışlardır (KTB Arş. 2011, BN. 85659). Azerbaycan’ın ulusal kanallarından olup, 2005’te yayın hayatına başlayan İctimai TV’de yayınlanması planlanan “Türkiye İncileri” adlı programın çekimleri için Hürrem Nebiyev ile Zaur Huseynov’dan oluşan çekim ekibi de 2013 yılı bahar aylarında İstanbul, Edirne ve Bursa şehirlerinde Bakanlığın konuğu olarak ağırlanmışlardır (KTB Arş. 2013, BN. 55349).

Konya da tarihî ve dini özellikleri nedeniyle Azerbaycanlı programcılar tarafından ilgi gören şehirlerden biri olmuştur. Az TV ve Azerbaycan’da son yıllarda en çok izlenen kanallardan biri olan Azad Azerbaycan Televizyonu (ATV)’ndan program yapımcıları ile kameramanlar Konya ve Mevlana hakkında program yapmak üzere Meram Belediyesi ile Bakü KTM’nin katkılarıyla şehirde ağırlanmışlardır (KTB Arş. 2013, BN. 32139). Azerî basın mensuplarından oluşan 4 kişilik başka bir heyet de 2015 yılı Aralık ayında konuk olarak Konya’nın tarihi, kültürel ve doğal mekânlarında gezdirilmişler ve Şeb-i Arûs törenlerine katılmışlardır (KTB Arş. 2015, BN. 227474).

Dünya sathında gün geçtikçe önem kazanan ve ciddi bir turistik hareketlilik yaratan sağlık turizmi konusunda da Türkiye’nin potansiyelleri Azerbaycanlı medya mensuplarının ilgisini çekmiştir. Bu münasebetle Türkiye’nin termal turizm bölgelerinin ve zengin mutfağının Azerbaycan’da tanıtılması amacıyla ATV ve İctimai TV’de görev yapan program yapımcıları kameramanlarıyla 2012 yılı Mart ayında Afyonkarahisar’da ağırlanmışlardır (KTB Arş. 2012, BN. 53237). Benzer şekilde Bakü’den 6 kişilik bir basın grubu Afyonkarahisar ve Bursa şehirlerinin sağlık turizmi ve yemek kültürü açısından potansiyellerini gözler önüne sürmek üzere, 2014 yılı yaz mevsimi başlangıcında bu şehirlerdeki termal kaynaklarda ve kültürel mekânlarda konuk olarak gezdirilmişlerdir (KTB Arş. 2014, BN. 413235). 2007’de yayın hayatına başlayan, ailelere yönelik yayıncılık anlayışıyla Azerbaycan’ın en çok izlenen kanalları arasına giren Hazar TV’de, Bursa’nın kış turizmi potansiyelleri ile tarihî ve kültürel özelliklerinin Azerbaycan’da tanıtılması için program yapımcısı Vugar Zulfugarov ile kameraman Davut İbrahimov 2012 yılı Mart ayında Bursa’da ağırlanmışlardır (KTB Arş. 2012, BN. 53241, 145516).

Tarihî zaferler ve kahramanlıklar da Türkiye’nin tanıtım faaliyetleri kapsamında değerlendirilmiştir. Birinci Dünya Savaşı sırasında 1915’teki Çanakkale deniz savaşlarında Türk donanmasının kazandığı zafer Azerbaycanlı medya mensupları tarafından tema olarak ele alınmıştır. Çanakkale’nin tarihî, turistik ve kültürel mekânlarında çekim yapılması ve bu bölgenin Azerbaycan’da tanıtılması için AZ TV’de görev yapan bir program yapımcısı, bir kameraman ile bir araştırmacı-yazardan oluşan çekim ekibi 2012 yılı Mart ayında Çanakkale’de ağırlanmıştır. Benzer şekilde “Çanakkale Zaferi’nin 100. Yıl Kutlamaları” kapsamında Bakü’de düzenlenen edebi bir yarışmada şiir, hikâye ve makale dalında dereceye giren 19 basın mensubu için 2015 yılı Mayıs ayında Çanakkale’de bir ağırlama programı düzenlenmiştir. Çanakkale’nin kültürel, tabii ve tarihî mekânlarında gezen basın mensupları Çanakkale’ye ve Çanakkale Zaferi’ne ilişkin çekim yapmışlardır (KTB Arş. 2015, BN. 90284, 90941).

Azerbaycanlı basın mensupları tarafından da Türkiye’ye ilgi gösterildiği görülmektedir. Türkiye’nin tarihî ve turistik şehirlerinden İzmir’in tanıtımına hizmet etmek üzere, Azerbaycan’da yayınlanan

Azerbaycan Medeniyet Gazetesi ile TV Plyus Dergisi'nden birer yazar ile Azerbaycan Turizm Dergisi Genel Yayın Yönetmeni 2012 yılı Mayıs ayı sonu ile Haziran ayı başı itibariyle İzmir'de misafir edilmişlerdir (KTB Arş. 2012, BN. 115606). Azerbaycan-Türkiye ilişkilerinin 20. yılı münasebetiyle Bakü KTM'nin düzenlediği makale yarışmasında ödüle layık görülen 9 basın mensubu, beraberlerinde Azerbaycan Matbuat Şurası başkanı ile aynı yıl Ağustos ayında İzmir'de ağırlandırlardır (KTB Arş. 2012, BN. 181185). Bakü KTM tarafından, Bakü'nün düşman işgalinden kurtuluşunun 95. yıl dönümü nedeniyle gerçekleştirilen makale yarışmasında 5 günlük Kapadokya tatili kazanan Baymedia.az Haber Ajansı'ndan Anar Yusifbeyli, Modern.az Haber Ajansı'ndan Sitare Cabbarova, Adalet Gazetesi'nden Züleyha Nadir, Üç Nokta Gazetesi'nden Halit Kâzımov, Yeni Azerbaycan Gazetesi'nden Nurlan Galenderov'dan oluşan 5 kişilik basın grubu ise 2013 yılı Ekim ayı itibariyle Kapadokya'da ağırlandırlardır. Ağırlandırma programının son günü İstanbul'da geçirilmiştir (KTB Arş. 2013, BN. 204957, 199099).

Azerbaycan'dan birçok medya mensubunun Türkiye'deki fuarlara ve etkinliklere katılım sağlamak, bu suretle Türkiye'nin tanıtımına hizmet etmek üzere de Türkiye'de misafir edildiği görülmektedir. Buna örnek olmak üzere, 1-3 Kasım 2012 tarihleri arasında düzenlenen 4. Uluslararası Sağlık ve Spor Turizmi Fuarı hakkında Azerbaycan'da ilgi uyandırmak, Antalya'yı sağlık ve spor turizm merkezi olarak ön plana çıkarmak üzere bir televizyon programı hazırlamak amacıyla Türkiye'ye gelen Milenium Turizm Genel Müdürü Ruslan Quliyev, 525 Gazetesi Baş Redaktör ve Genel Müdürü Reşat Macit, Apa Ajansı Genel Müdürü Vüsale Mahirkızı, Hazar TV Muhabiri Rüstem İbadov ile aynı kanalda kameraman olarak görev yapan Ramin Bağirov için bir ağırlandırma programı tertip edilmiştir (KTB Arş. 2012, BN. 225098). Türkiye'nin ilk sağlık fuarı olan 5. Anfaş Hetex 2013-Uluslararası Sağlık Turizmi Fuarı ile Anfaş Hetex 2013 Doğa, Macera, Spor ve Alternatif Turizm Fuarı münasebetiyle Antalya'ya gelen Azerbaycan'ın önde gelen seyahat acentelerinden Premium Travel'dan Ramiz Gaffarov, Ectravel'dan Amil Bairamov, Gilan Turizm'den Hasan Hasanlı, Millenium Tur'dan Ruslan Guliyev, Elehin Rızayev ve Sevinj Budagova'nın ulaşım giderleri de Bakü KTM tarafından karşılanmıştır (KTB, Arş. 2013, BN. 213090). 18-21 Eylül 2014 tarihleri arasındaki 5. Van Turizm ve Seyahat Fuarı nedeniyle de Bakü'de kültür ve sanat odaklı yayınlarıyla dikkat çeken İctimai Televiziya ve Radyo Yayınları Şirketi (ITV) program yapımcısı ile kameramanından oluşan medya mensuplarının ulaşım masrafları da Bakü KTM tarafından karşılanmıştır (KTB Arş. 2014, BN. 176519). Azerbaycan'daki turizm faaliyetleriyle yakından ilgilenen ve Azerbaycan Uluslararası Seyahat ve Turizm Fuarı'na her yıl düzenli olarak katılan Alanya Turizm Tanıtma Vakfı'nın organizasyonu ile Alanya'nın turistik bir bölge olarak Azerbaycan'da tanıtımını yapmak üzere 2015 yılı Nisan ve Mayıs aylarında Azad Azerbaycan TV (ATV)'den bir program sunucusu ile kameraman, Discovery Azerbaycan Dergisi'nden bir redaktör ve Kaspi Gazetesi'nden bir gazeteci Alanya'da ağırlandırlardır. Bu faaliyette misafirlerin konaklama, rehber ve araç ihtiyaçları vakıfça, ulaşım giderleri ise Bakü KTM tarafından karşılanmıştır (KTB Arş. 2015, BN. 79172). Azerbaycanlı 7 basın mensubu, 2013 yılı için Türk Dünyası Kültür Başkenti seçilen Eskişehir'de bahse konu olan etkinliğin açılış törenine katılarak, bu hususta çekim yapmak ve haber almak üzere Mart ayı itibariyle Eskişehir'e gelmiştir. Bakü KTM, bahsi geçen basın mensuplarının ulaşım giderlerini karşılamak suretiyle söz konusu çalışmalara destek olmuştur (KTB Arş. 2013, BN. 46959).

Türkiye'nin kültürel ve turistik tanıtımına katkıda bulunmak üzere Türkiye Aşçılar ve Şefler Federasyonu tarafından Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın desteğiyle 11-14 Şubat 2016 tarihleri arasında 14. İstanbul Uluslararası Gastronomi Festivali gerçekleştirilmiştir. Bu etkinliğe Azerbaycan, İngiltere, Almanya, Japonya ve Güney Kore gibi çeşitli ülkelerden gastronomi ile

ilgilenen yazılı ve görsel medya mensupları da katılmış ve bu isimler Bakanlıkça ağırlanmıştır (KTB Arş. 2016, BN. 14639, 25478). Benzer etkinlikler çerçevesinde, 2016 yılı Mayıs ayında İzmir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü ve Marmaris Belediyesi işbirliğiyle basın mensupları ve seyahat acentesi temsilcilerinden oluşan 10 kişilik bir Azerbaycan heyeti için bir ağırlama programı düzenlenmiştir. Kültür, sağlık ve gastronomi turizmi için önemli bir merkez durumunda olan İzmir ile Marmaris'in bilinirliğini ve bu bölgeye gelen turist sayısını artırmak amacıyla gerçekleştirilen bu programa Bakü KTM'nin de desteği söz konusu olmuştur (KTB Arş. 2016, BN. 85678).

Azerbaycanlı medya mensupları tarafından, Türkiye'de halk kültürüne ilişkin sanatlara ve bu sanatların icra edildiği mahallere de ilgi gösterilmiştir. Bu minvalde, Bakü merkezli İctimai TV'nin 3 kişiden oluşan bir program ekibi "Daş Eserler Projesi" çerçevesinde 2015 yılı Nisan ayı içinde Mardin'de misafir edilmiştir. Söz konusu ekip şehir merkezi ile ilçelerindeki kültürel, tabii ve tarihî mekânlarda profesyonel bir turist rehberi eşliğinde gezdirilmiş ve uzun metrajlı çekimler yapmıştır (KTB Arş. 2015, BN. 6328). Benzer şekilde, Azerbaycan Journalist Kadınlar Birliği'nin "Türk Elleri Adım Adım" adlı projesi kapsamında, Isparta'nın tanıtımı amacıyla "Gül Nağlı" (Gül Masalı) adlı televizyon programının çekimi için Türkiye'ye Bakü'den Proje Koordinatörü Sevil Yusifova, Sunucu Shehla Yusifova, Rejisör Rena İbrahimova ve Kameraman Ramin Elesgerov'den oluşan bir grup gelmiştir. Bahsi geçen basın mensupları 2015 yılı yaz mevsimi başlangıcında Isparta'da misafir edilmişlerdir. Şehrin turistik mekânlarını gezen basın mensupları bu yerlerde özellikle gül hasadı hususunda çekim ve röportaj yapmışlardır (KTB Arş. 2015, BN. 95631).

Bakü KTM tarafından, Elvin Adıgüzel ve Teymur Hajiev adlı Azerbaycanlı genç sinemacıların "Yaşar" adlı filmleri münasebetiyle 2017 yılı Nisan ayındaki İstanbul Film Festivali'ne katılımları sağlanmıştır (KTB Arş. 2017, BN. 65903). Alanya'nın tanıtımını yapmak üzere aynı yıl Mayıs ayında düzenlenen Alanya Uluslararası Film Festivali'ne katılan Azerbaycan yapımı filmlerin oyuncularını, yönetmenleri ile Azerbaycanlı basın mensuplarından oluşan 13 kişilik heyet yine Müşavirlikçe desteklenmiştir (KTM Arş. 2017, BN.102567).

Reklam Faaliyetleri

Azerbaycan'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle ülkede hem devlet yayıncılığında hem de özel yayıncılık anlayışında büyük değişiklikler görülmüştür. Söz konusu döneme kadar Moskova'ya bağlı tek merkezli ve ideolojik basın-yayın anlayışının hâkim olduğu ülkede, 1990'lı yılların ortalarından itibaren özel radyo ve televizyonların sayısı artmaya başlamıştır. Bu radyo ve televizyonlar sosyal ve kültürel konulara da ilgi göstermiş (Enserov 2013, s. 71-90; Enserov ve Yurdigül 2016, s. 352-370), turizm program ve reklamları da bu kanallarda yer bulmuştur.

Türkiye'nin yurtdışında Kültür ve Turizm Müşavirlikleri aracılığıyla yürütülen reklam faaliyetleri arasında basın, televizyon, radyo ve dış mekân (outdoor) reklamlarını kapsayan "klasik reklam" mecrası önemli bir yer tutmuştur. Yabancı ülkelerde yazılı, görsel ve işitsel medyada yer alan Türkiye'nin kültürel ve turistik değerlerine yönelik tanıtım filmleri, kısa reklamlar (spotlar) ve haberler Türkiye'ye yönelik ilgiyi artırmayı hedeflemiştir. Havaalanı, alışveriş merkezi, sinema, tren istasyonu gibi alanlarda bulunan reklam panoları klasik reklam faaliyetlerinde kullanılan başlıca vasıtalar olmuştur. Taksi ve otobüs giydirme çalışmaları ile ulusal havayolu şirketlerinin uçak içi dergi ve televizyonları da reklam faaliyetleri için önemli tanıtım unsurları durumundadır. Bu alandaki faaliyetler ilgili ülkedeki Müşavirlik tarafından doğrudan medya kuruluşları veya ajansları aracılığıyla gerçekleştirilmiştir (KTB İFR 2015, s. 227).

Azerbaycan'da gerçekleştirilen tanıtım ve propaganda çalışmaları çerçevesinde 2006'da ilk defa özel reklam kampanyalarına girişildiği görülmektedir (KTB İFR 2008, BN. 134). Bu faaliyetler ağırlıklı olarak yazılı basın, televizyon ve açık hava mecralarında gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda örneğin 2007'de Azerbaycan'ın Türk Cumhuriyetleri'nde yayın yapan 3 televizyon kanalında 505 kez Türkiye reklamı yayımlanmış, açık havada 31 noktada yer alan büyük ekranlarda sayısı on binlere ulaşan kısa reklam görüntüleri sunulmuştur (KTB İFR 2008, s. 142). 2009'da Azerbaycan'da ATV, Hazar TV ve ITV'de 90 kısa reklam yayımlanmış, reklam kampanyası çerçevesinde reklam panolarında, açık havada büyük ekranlarda ve giydirilen tramvaylarda Türkiye reklamlarına yer verilmiştir (KTB İFR 2010, s. 179). 2010'da ATV, ANS TV, Lider TV, Hazar TV, ITV, AZ TV'de toplam 222 kısa reklam yayımlanmıştır. 11 reklam panosunda Türkiye görselleri teşhir edilmiş, 1 "lightbox", 12 adet otobüs giydirme faaliyeti gerçekleştirilmiş, havaalanı ekranlarında kısa süreli Türkiye reklamlarına yer verilmiştir (KTB İFR 2011, s. 183-184). 2011'de 3 TV kanalında toplam 229 kısa reklam filmi yayınlanmış, Bakü'de 13 reklam panosunda Türkiye görselleri yer almış ve şehir merkezindeki 2 büyük ekranda da Türkiye reklamları yayınlanmıştır. Ayrıca 11 ay boyunca Bakü'de bir reklam firmasından hizmet alınmıştır (KTB İFR 2012, s. 185-186). 2012'de 3 aylık reklam kampanyası çerçevesinde Ulusal TV kanallarında 7 ayrı kısa tanıtım filmi yayımlanmıştır. Açık havada ise 21 reklam panosunda Türkiye reklamı yer almıştır (KTB İFR 2013, s. 215-217).

2010 ve 2011'de Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan ve Gürcistan'da yürütülecek reklam kampanyasının Astana Kültür ve Tanıtma Müşavirliği koordinatörlüğünde yürütülmesi, reklam hizmetlerinin ICONUS L&Y firması ile girişim ortağı Whole Central Asia (WCA)'dan alınması kararlaştırılmıştır (KTB Arş. 2010, BN. 107558, 79568, 170408; KTB Arş. 2011, BN. 70471). Buna ek olarak Azerbaycan basınında çıkan Türkiye ile ilgili olumlu ya da olumsuz yazı, haber, yorum ve makalelerin takibi ve değerlendirilmesi, halkla ilişkiler faaliyetlerinin düzenlenmesi için 2011'de YOM Azerbaycan MMC firması ile anlaşma sağlanmıştır. Azerbaycan medyası ile işbirliği yapılarak, ülkede en çok izlenen televizyon kanalları İTV, AZTV ve Hazar TV'de "İstanbul Alışveriş Festivali", "11. Avrupa Gençlik Olimpiyat Oyunları", "Türkiye Kültür ve Turizmi", "Ortak Kültürel Değerlerimiz" ve "Atatürk" gibi değişik başlıklar altında 14 program yayınlanmıştır. Ayrıca Azerbaycan medyasında etkinliğini hissettiren kurum ve kuruluş temsilcilerinin davet edildiği Türkiye gezileri organize edilmiş, bu kişilerin hazırladıkları haber, yazı ve programların Azerbaycan medyasında yer alması sağlanmıştır. Bu dönemde Türkiye'ye seyahat planı yapan Azerbaycan halkına yönelik bir turistik eğilim anketi de yapılmıştır (KTB Arş. 2011, BN. 28017).

Klasik mecrada icra edilen yurt dışı tanıtım faaliyetleri, 2007'den itibaren çalışmalarına başlanan "www.goTurkey.com" projesi ile yeni bir boyut kazanmıştır. Bu şekilde, yurt dışında Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı büroların ortak bir site yapısına sahip olması, internet ortamının yüksek verimlilikle kullanılması, tüketici ilgisinin canlı tutulması ve merak edilen bilgilere daha kolay ulaşım sağlanması amacıyla yeni bir içerik ve tasarımla ortak bir "portal" oluşturulmuştur. Bu ağda Türkiye'deki turistik bölgelere, turizm çeşitlerine, tarihî değerlere, kültürel etkinliklere, yemek kültürüne, ulaşım imkân ve vasıtalarına dair bilgilere yer verilmiştir (KTB İFR 2008, s. 121).

Bakü KTM yetkilileri ile yapılan turizm söyleşileri de Türkiye'nin tanıtım faaliyetleri hususunda önem arz etmiştir. Buna örnek olmak üzere 2013'te İctimai TV'de Yeni Gün programına katılım sağlanmış, Ekspress Gazetesi muhabirine röportaj verilmiştir. 2015'te ise Hafta İçi Gazetesi yazarı Vüsal Tağibeyli ile 525. Gazetesi yazarı Pervane Soltanova Müşavirliği ziyaret ederek Türkiye'nin turizm potansiyelleri ve Türkiye ile Azerbaycan arasındaki turizm ilişkileri hususunda bir söyleşi

geçekleştirmişlerdir. 2016’da da Bakü Kültür ve Tanıtma Müşaviri bir söyleşide bulunulmak üzere Azerbaycan’da Türkçe’nin yanı sıra Farsça, Ermenice, Rusça ve İngilizce lisanlarında yayın yapan Caspian Broadcasting Company (CBC) kanalında yayınlanılan bir programda ağırlanmıştır.

Bakü Devlet Üniversitesi’nde Bakü KTM tarafından 2009 yılı Kasım ayında “Türkiye Tanıtım Günü” düzenlenmiş, 1.200’ü Türkiye’den, 4.000’i yabancı ülkelerden olmak üzere 22 bin öğrenciye sahip üniversitede söz konusu etkinlik Türkiye’nin tanıtımı ve “İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti Projesi”nin duyurulması açısından önem arz etmiştir. Üniversite yerleşkesinin Türk bayrakları ile donatıldığı bu etkinlikte büyük ekranlar vasıtasıyla tanıtıcı yayınlar yapılmış, broşür ve prospektüsler dağıtılmış, reklam fotoğrafları teşhir edilmiş, ziyaretçilere Türkiye hakkında bilgi hizmeti verilmiş ve Türk mutfağına özgü yiyecek ve içecekler ikram edilmiştir (KTB Arş. 2009, BN. 198012). Bakü’nün en çok ziyaret edilen alışveriş merkezi olan Park Bulvarı Alışveriş Merkezi’nde 20 Mayıs 2012’den itibaren bir ay süreyle tanıtım etkinliği gerçekleştirilmiştir. Bilgilendirme görevlilerinin bulunduğu, Türkiye görselleri ile donatılan bir stantta büyük ekranlarda tanıtım filmleri gösterilmiştir. Alışveriş merkezinin ortasına yerleştirilen küp şeklindeki panolara Türkiye görselleri asılmıştır (KTB Arş. 2012, BN. 110294). 2014’te ise Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın reklam kampanyalarında kullanılan Türkiye görselleri çoğaltılarak, yıl boyunca Bakü ve diğer şehirlerde düzenlenen etkinliklerde teşhir edilmiştir (KTB Arş. 2014, BN. 58295). 2017 yılı Mayıs ayında düzenlenen 4. İslâmî Dayanışma Oyunları etkinliği kapsamında kültür ve turizm ile iştigal eden çevrelere yönelik olarak Türkiye Kültür ve Tanıtım Günleri organize edilmiş, bu münasebetle açılış kokteyli verilmiş (KTM Arş. 2017, BN.101590), Targovi Meydanı’ndaki Sabir Parkı’nda düzenlenen etkinliklere Devlet Opera ve Balesi Genel Müdürlüğü, Devlet Halk Dansları Topluluğu, Ankara Devlet Türk Halk Müziği ve Klasik Türk Müziği Koroları, İstanbul Tarihi Türk Müziği Topluluğu ve Türk Dünyası Vakfı sanatçıları katılım sağlamışlardır (KTM Arş. 2017, BN.101217).

2014’te Eskişehir’de “VI. Türk Dünyası Edebiyat Dergileri Kongresi”nde imzalanan bir protokolle kurulan Türk Dili Konuşan Ülkeler Yazarlar Birliği’nin başkanlığına seçilen Azerbaycan’ın tanınmış yazarı ve Azerbaycan Yazıcılar Birliği Başkanı Anar Rızayev: “...Türk yazarlarını yakınlaştıracamız, bütünleştireceğiz. Türk dünyası için önemli hizmetler vereceğiz.” şeklinde bir beyanatta bulunmuştur. Bu doğrultudaki faaliyetlerden biri olarak, Azerbaycan edebi hayatının önemli iki kuruluşu Azerbaycan Yazıcılar Birliği ile Uluslararası Mahmud Kaşgari Vakfı’nın 2008 den itibaren çıkardıkları Ulu Çınar Dergisi’nin 2015 yılı Nisan-Mayıs sayısı Çağdaş Türk Edebiyatı’na ayrılmıştır. Dergide, tanınmış Türk yazarların eserlerine ilişkin yazılara yer verilmesi kararlaştırılmıştır. Derginin arka kapağında Türkiye görsellerinin yer alması sağlanmıştır. Müşavirlikçe 500 adet basılarak, başta devlet kurumları ve bilim çevreleri olmak üzere birçok önemli kuruluşa dağıtılan bu derginin aydınlar arasında Türkiye’ye yönelik farkındalığı artırmak hususunda önemli bir rol oynadığı anlaşılmaktadır (KTB Arş. 2015, BN. 73410).

Türkiye’nin yurt dışı reklam faaliyetlerinde ikinci mecrayı, dünya genelinde gün geçtikçe yaygınlaşan eğilimlere paralel olarak “facebook”, “twitter”, “google”, “instagram”, “linked-in”, “yahoo”, “tripadvisor” ve “expedia” gibi sosyal medya ağları oluşturmuştur. “Dijital reklam” olarak adlandırılan bu uygulama çerçevesinde Türkiye’nin dünya sathındaki imaj ve reklam kampanyaları “sosyal medya” ile “seyahat medyası”nda yer alan tanıtım sayfaları vasıtasıyla yürütülmüştür. Bu doğrultuda 2014’ten itibaren imaj ve reklam faaliyetleri dünya sathında “Turkey Home of...” teması ile gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar, olumlu bir ülke imajı oluşturmak üzere algı yönetimi stratejisi çerçevesinde takip eden yıllarda çeşitlendirilerek devam ettirilmiştir. Kampanya, birçok medeniyete ev sahipliği yapan, tarihi, coğrafyası, kültür ve turizm değerleri ile dünya sathında özgün bir yere

sahip olan Türkiye'nin zenginliklerini yansıtabilmek amacıyla yabancı kültürlerde sıcak ve samimi hisler uyandıran "ev-yurt" kavramı temel alınarak tasarlanmıştır. Bu anlayış çerçevesinde ülkenin sayısız halk kültürü ürünlerine, tarihî eserlere ve tabii güzelliklere ev sahipliği yaptığı vurgulanmak istenmiştir. Bu şekilde Türkiye'nin sahip olduğu bu değerlerin etkin bir şekilde tanıtımının yapılması hedeflenmiştir. Dijital reklam kampanyaları Azerbaycan halkına Türkiye'deki kültürel ve turistik değerler, turizm çeşitleri, konaklama tesisleri, ulaşım imkânları konusunda güvenilir ve hızlı ulaşılabilir bilgiler sunmuştur (KTB İFR 2015, s. 228).

Klasik ve dijital reklam mecralarının yanı sıra bir de yabancı seyahat acenteleri ile yürütülen birlikte reklam faaliyetleri bulunmaktadır. Turistik cazibeleri ile önem arz eden Türkiye'nin tarihî, tabii, kültürel değerlerinin işbirliği hâlinde tanıtılabilmesi için büyük seyahat operatörleri ile ortak çalışmalar da yapıldığı görülmektedir. Bu çerçevede Azerbaycan'da Türkiye'yi tanıtmaya yönelik çalışmaların daha etkili olabilmesi için Azerbaycan turizm pazarının önde gelen seyahat operatörlerinden biri olan "Era Style Tours" ile Müşavirlikçe belirlenen medya planı çerçevesinde 2014-2015 yıllarında birlikte reklam faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. "Summer Tour" adlı turizm şirketinin ana ortağı olan söz konusu şirketin THY, AZAL ve Fly Dubai Hava Yolları Şirketi ile de ortak çalışmalar içinde bulunması reklam çalışmalarının etki derecesini artırmıştır. Azerbaycan'dan Türkiye'ye yönelik seyahat satışlarının tamamına yakınına yakınına gerçekleştiren ve yaz aylarında ülkeye "charter" seferleri de düzenleyen "Era Style Tours" ile Müşavirlikçe radyo ve internet mecralarında, şehir ve havaalanı ilan panolarında birlikte reklam faaliyetlerine girişilmiştir. 2014 yılı verilerine göre bu şirket Azerbaycanlı 34.000 turiste Türkiye'ye seyahat imkânı sağlamıştır (KTB Arş. 2014, BN. 102; KTB Arş. 2015, BN. 79168, 82117). Birlikte reklam çalışmaları kapsamında söz konusu şirket ile Summer Tour'un da iştirakiyle 1 Nisan 2015 tarihinde Bakü'de "Fourseasons Hotel"de turizm ve tanıtma faaliyetlerine ilişkin bir çalıştay düzenlemiştir (KTB Arş. 2015, BN: 79168, 82117).

Sosyal, Kültürel ve Bilimsel Faaliyetler

Zengin bir yapıya sahip olan Türk kültürünün tarihî, tabii, edebi ve sanatsal özelliklerinin turistik bir değer olarak yabancı ülkelerde tanıtılması çalışmaları kapsamında uluslararası işbirliğine, kültürel diplomasi ve halkla ilişkiler faaliyetlerine özel bir önem verildiği görülmektedir. Bu doğrultuda yeni ülkeler, şehirler ve içeriklerle çeşitlendirilerek sürdürülen reklam çalışmaları ile daha çok izleyiciye, dinleyiciye ve katılımcıya ulaşma imkânı sağlanmıştır. Türk müziği ve sineması ile Türk mutfak ve el sanatları kültürünün, "kamu diplomasisi"nin etkin bir unsuru olan "kültürel diplomasi" aracılığıyla tanıtılması hedeflenmiştir. Bu suretle yurt dışındaki turizm teşkilatı vasıtasıyla ilgili kuruluşlarla işbirliği yapılarak konser, sergi, film festivali, kongre, sempozyum, kültür günleri gibi etkinlikler düzenlenmiştir. Birçok kurum veya kuruluş tarafından düzenlenen benzer türdeki etkinliklere de katılım sağlanmış ve destek verilmiştir.

Azerbaycan Medeniyet ve Turizm Bakanlığı yetkilileri, seyahat operatörleri, medya mensupları, yazarlar, sanatçılar ve akademisyenler Bakü KTM tarafından çeşitli vesilelerle bir araya getirilmişlerdir. Bu münasebetle 17 Temmuz 2013 tarihinde "Kempinski Hotel Badamdar"da (KTB Arş. 2013, BN. 139554), 24 Temmuz 2014 tarihinde ise "Restaurant Dafne By Dali"de iftar yemeği verilmiştir (KTB Arş. 2014, BN. 141423). 14 Mart 2012 tarihinde de aynı çevrelere yönelik bir kabul töreni gerçekleştirilmiş, bu suretle küçük çaplı bir müzik dinletisi icra edilmiştir. Bu etkinlik ayrıca söz konusu dönemde Bakü'de yapılan Eurovision Şarkı Yarışması için Azerbaycan'a Türkiye'nin açık desteğine işaret etmiştir (KTB Arş. 2012, BN. 46142). 25 Ocak 2014 tarihinde Bakü'de "Sultan's Restaurant"ta (KTB Arş. 2014, BN. 379) ve 4 Şubat 2016 tarihinde Bakü'deki

“Park Inn Otel”de Azerbaycan’da faaliyet gösteren turizm acenteleri temsilcileri ile bir önceki yıldaki faaliyetlerin değerlendirilmesi, bir sonraki yılda yapılacak çalışmalara yönelik stratejilerin tespit edilmesi, talep ve şikâyetlerin gündeme getirilmesi için kahvaltılı toplantılar düzenlenmiştir (KTB Arş. 2016, BN. 20770). Bu faaliyetler Türkiye’nin yurt dışındaki turizm teşkilatı ile sektör temsilcileri arasındaki ilişkileri kuvvetlendiren ve işbirliğini tetikleyen etkinlikler arasında yer almıştır. 3-4 Aralık 2015 ve 25-26 Nisan 2016 tarihlerinde Kültür ve Turizm Bakanı’nın Bakü ziyaretleri münasebetiyle basın mensupları ve sektör temsilcileri onuruna kabul töreni icra edilmiştir (KTB Arş. 2015, BN. 224647; KTB Arş. 2016, BN. 78126). Benzer şekilde, 27 Eylül 2016 tarihli “Çok Kültürlü Toplum ve Turizm” konulu Yuvarlak Masa Toplantısı münasebetiyle gerçekleşen Kültür ve Turizm Bakanı’nın ziyareti çerçevesinde Türkiye’den Azerbaycan’a gelen sektör temsilcileri ile kanaat önderleri adına Bakü KTM tarafından kabul töreni yapılmıştır (KTB Arş. 2016, BN. 168553). 4-6 Mayıs 2017 tarihlerinde Bakü’de düzenlenen 4th World Forum On Intercultural Dialogue programı kapsamında yine Bakan tarafından etkinlikte yer alan diğer ülkelerin Bakanları ve uluslararası kuruluş temsilcileri için özel çalışma yemeği ve Azerbaycan’da turizm sektörünün önde gelen temsilcilerine yönelik bir resepsiyon düzenlenmiştir (KTB Arş. BN. 91279).

Son yıllarda ciddi bir ivme kazanan Türk filmlerinin tanıtımı konusunda da Azerbaycan’da çeşitli çalışmalar yapıldığı göze çarpmaktadır. 7-12 Aralık 2015 tarihleri arasında Kültür ve Turizm Bakanlığı’nın girişimleri, TİKA ile Yunus Emre Enstitü’nün katkılarıyla Bakü’de “Türk Filmleri Haftası” düzenlenmiştir. 2 Mart 2016’da ise Türk-Japon ortak yapımı “Ertuğrul 1890” adlı filmin Azerbaycan ve Japonya Büyükelçilikleri işbirliğiyle Bakü Nizami Sinema Merkezi’nde gösterimi yapılmış, bu etkinliğe Azerbaycan’daki yabancı misyon şefleri, milletvekilleri, sanat camiası, üst düzey bürokratlar, ilim çevreleri, basın mensupları ve işadamları davet edilmiştir. Filmin gala gecesinde Japon Büyükelçiliği tarafından bir resepsiyon verilmiştir. T.C. Bakü Büyükelçiliği de davetiyeler, basın duyurusu ve reklam çalışmaları hususunda etkinliğe destek olmuştur (KTB Arş. 2016, BN. 37259).

Azerbaycan’da her yıl 20-23 Mart tarihleri arasında düzenlenen “Nevruz Bayramı Festivali”, Türkiye için etkin bir tanıtma etkinliği olmuştur. Türk kültür ve sosyal hayatında önemli bir yeri olan festivalin gelenekselleşen merkezini Bakü’deki İçeri Şehir Meydanı teşkil etmekte ve bu etkinlikler dört gün sürmektedir. Söz konusu etkinlikler için davetiyeler hazırlanmakta, afiş, “roll up”, reklam bandı ve otobüs giydirme gibi reklam çalışmaları ile Türkiye’yi tanıtıcı faaliyetlerde bulunmaktadır. Bakü KTM, Yunus Emre Enstitüsü ve TRT Bakü Temsilciliği bu etkinliklerde yer almaktadır. 2014’teki festivalde Türkiye için 50 metre karelik bir stant tahsis edilmiş, Müşavirlikçe festival standında dört gün süreyle ebru sanatı icra ettirilmiştir, bağlama ve ney sanatkarları müzik dinletileri sunmuştur. Ayrıca açık hava resim sergisi düzenlenmiş, Türkiye’ye yönelik tanıtma ve bilgilendirme hizmetleri verilmiş ve yiyecek ikramı yapılmıştır (KTB Arş. 2014, BN. 54291). 2015’teki festivalde ise halk oyunları icra edilmiş ve Türk halk müziği sanatçıları tarafından konser verilmiştir. Uygulamalı Türk El Sanatları Sergisi ve İstanbul temalı resim sergisi ve Türk mutfağından ikramlar programının diğer etkinlikleri arasında yer almıştır (KTB Arş. 2015, BN. 54825). 2016’daki festivalde de Bakü, Tovuz, Şeki, Nahçıvan ve Gence şehirlerinde Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından görevlendirilen sanatçılar tarafından tezhip, hüsn-i hat, tel-kırma gibi el sanatları icra edilmiş ve ortaya çıkan ürünler sergilenmiştir. Ayrıca konserler verilmiş ve Halk Dansları Topluluğu tarafından gösteriler düzenlenmiştir (KTB Arş. 2016, BN. 45532).

Engelsiz Dünya Birliği adlı vakfın girişimleri, birçok kamu kuruluşu ve üniversitenin desteğiyle engelli bireylerin yeteneklerine dikkat çekmek, üretim potansiyelleri hakkında farkındalık yaratmak

ve istihdam imkânlarını artırmak amacıyla 18-20 Kasım 2016 tarihleri arasında İstanbul'da "I. Uluslararası Engellilik ve Din Sempozyumu" düzenlenmiştir. Söz konusu sempozyuma Almanya, Hollanda, Azerbaycan, Bosna Hersek, Makedonya, Arnavutluk ve Kosova'dan bilim adamları iştirak etmiştir. Sempozyuma Azerbaycan'dan katılım sağlayan bilim adamlarının sosyal sorumluluk anlayışı çerçevesinde Bakü KTM tarafından desteklendiği görülmektedir (KTB Arş. 2016, BN. 199765).

Azerbaycan Diplomatik Akademisi Üniversitesi (ADA)'nde her yıl düzenlenen Uluslararası Ülkeler Festivali ülkedeki Büyükelçiliklerin açtıkları stantlar ve farklı ülkelerdeki öğrencilerin katılımıyla bir kültürel diyalog ortamı yaratmaktadır. Farkındalık yaratmak üzere müzik, halk oyunları, mutfak kültürü unsurları icra edilmektedir. Bu bağlamda 2013-2015'teki festivallerde Türkiye'nin mutfak kültürünün tanıtılması amacıyla ADA bünyesinde bulunan Türk restoranı vasıtasıyla Anadolu mutfağından örnekler sunulmuş, ayrıca lokum, baklava ve çiğ köfte ikramı yapılmıştır. Ziyaretçilere tanıtım broşürleri ile hediyelik eşyalar dağıtılmış ve Türk halk danslarından örnekler sunulmuştur (KTB Arş. 2013, BN. 207300; KTB Arş. 2015, BN. 994). 2017'deki etkinlikte ise tanıtım faaliyetleri eşliğinde Türk mutfağından örnekler sunulmuş, Türk müziği dinletisi icra edilmiş, Türk el sanatları sergisi düzenlenmiş ve Necip Fazıl Kısakürek'in Azerbaycan Türkçesi ile basımı yapılmış "Bir Adam Yaratmak" adlı piyesi ilgililere dağıtılmıştır (KTB Arş. 2017, BN. 75802). Yine üniversitelere yönelik faaliyetler kapsamında 19 Aralık 2015 tarihinde Azerbaycan Neft ve Sanayi Üniversitesi'nde düzenlenen "Uluslararası Öğrenci Festivali"nde Müşavirlikçe açılan tanıtım standının Türkiye'nin tanıtım faaliyetlerine katkı sağladığını söyleyebiliriz (KTB Arş. 2015, BN. 214552). Benzer şekilde Bakü'de 10 Aralık 2015 tarihinde düzenlenen "Uluslararası Pilav Festivali"nde ziyaretçilere içli pilav, Ege pilavı ve Mengen pilavı ikram edilmesi de Azerbaycan'da Anadolu mutfak kültürünün tanıtımına hizmet eden faaliyetler arasında yer almıştır (KTB Arş. 2015, BN. 214552).

21 Ekim 2015 tarihinde Kainat Gençlik Merkezi, Azerbaycan Gençlik ve İdman Nazırlığı ile Medeniyet ve Turizm Nazırlığı'nın destekleriyle gerçekleştirilen "7. Uluslararası Çocuk Muğam Festivali"ne Bakü KTM'nin desteği ile Ankara Türk Halk Müziği Korosu'ndan bir sanatçının jüri üyesi olarak katılımı sağlanmıştır. Etkinliğe Türkiye'den bir de çocuk solist iştirak etmiştir. 2-6 Mart 2015 tarihlerinde F. Köçerli Çocuk Kütüphanesi yetkilileri tarafından Mahni Tiyatrosu'nda düzenlenen "Türk Çocuk Edebiyatı Haftası"nda Müşavirliğin de desteğiyle söz konusu kütüphaneye, Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü tarafından 300 civarında çocuk kitabı hediye edilmiştir (http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_turk_dunyasi_cocuk_edebiyati_haftasi_etkinlikleri_basladi-15720). Benzer şekilde 5 Mayıs 2015 tarihinde Ağdam Bölge Kütüphanesi'ne Türkçe kitaplar bağışlanmıştır. Bakü Caz Günleri etkinlikleri kapsamında 2017 yılı Haziran ayında Bakü'de gerçekleştirilen Önder Focan Caz Konseri'ne Türkiye'den katılan sanatçılar Bakü KTM tarafından desteklenmiştir (KTB Arş. 2017, BN.106480).

Azerbaycan'da Türkiye Büyükelçiliği ile Bakü KTM'nin katkılarıyla her yıl 29 Ekim'de Cumhuriyet Bayramı kutlamalarının yapıldığı görülmektedir. 2012'de gerçekleştirilen etkinlikler kapsamında öğrencilerin ve öğretmenlerin de katılımıyla Azerbaycan Devlet Filarmoni Salonu'nda bir kutlama programı düzenlenmiştir. 2015'te ise benzer etkinlikler çerçevesinde Azerbaycan'daki devlet erkânı, yabancı misyon şefleri, milletvekilleri, sanatçılar, üst düzey bürokratlar, ilim çevreleri, basın mensupları ve işadamlarının katılımıyla "Fairmont Otel"de bir kabul töreni yapılmıştır. Etkinlik münasebetiyle Türkiye propagandasına tanıtım materyalleri dağıtılmış ve

Türkiye görsellerinden oluşan bir sergi düzenlenmiştir (KTB Arş. 2012, BN. 226975; KTB Arş. 2015, BN. 194717).

Azerbaycan Uluslararası Seyahat ve Turizm Fuarı'na yönelik etkinlikler kapsamında 2014'te Bakü KTM ile Yunus Emre Enstitüsü Bakü Türk Kültür Merkezi'nin işbirliği, Azerbaycan Lider Kadınlar İçtimai Birliği ile Bursa Valiliği'nin de destekleriyle "Jumeirah Bilgah Beach Hotel"de bir defile düzenlenmiştir. Organizasyona Azerbaycan Milletvekili Malahat İbrahimkızı, Türkiye'nin Azerbaycan Büyükelçisi, Irak, Hindistan ve Endonezya büyükelçileri, siyasetçiler, modacılar ve sanat dünyasının önde gelen isimleri katılmıştır. Osmanlı Devleti'ndeki kıyafet kültürünün günümüze kadar ulaşan örneklerinin gözler önüne serildiği defilede Azerbaycan ve Türkiye bayraklarıyla yapılan kapanış gösterisinin davetliler tarafından büyük bir beğeni topladığı anlaşılmaktadır (AITF TUROB Fuar Sonuç Raporu, 2014).

Türkiye tarihine dair olaylar ve kahramanlıklar da yurt dışındaki tanıtma faaliyetlerinin önemli bir unsuru olmuştur. Bu doğrultuda 2015'te Çanakkale zaferinin 100. yıl dönümü nedeniyle Azerbaycan'da düzenlenen edebi yarışmada dereceye giren 9 kişi 5 günlük Çanakkale ziyareti ile ödüllendirilmiştir. Yarışmaya gönderilen 45 şiir, 11 hikâye ve 26 makalenin "Çanakkale Millî Ruh" adlı bir kitap olarak basımı yapılmış ve bu kitap Azerbaycan'da çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarına ve üniversitelere dağıtılmıştır. Kitabın tanıtım toplantısında Çanakkale zaferinin bir ibret mektebi, Türk zaferi ile maneviyatının simgesi olduğunu vurgulayan AYB Başkanı Anar Rzayev: "*Birkaç ülke ile savaşan Türkiye bu zaferden galip çıkmıştır. Türk halkı, hayatını kaybederek burada defnedilen askerleri kendi evladi olarak kabul etmiştir. Dünyada bunun başka örneği yoktur. Bu, Türk halkının büyüklüğünün göstergesidir.*" şeklinde konuşarak Azerbaycan'da Türkiye'ye duyulan güveni ve sevgiyi dile getirmiştir (KTB Arş. 2015, BN. 121137).

Çanakkale zaferinin 100. yıl dönümü etkinlikleri çerçevesinde Bakü'de 6 Nisan 2015 tarihinde ünlü aktör Russell Crowe'un başrol oyuncusu olduğu "Son Umut" filmi Bakü'deki Nizami Sinema Merkezi'nde gösterime sunulmuştur. Film için yapılan gala gecesine Azerbaycan'daki yabancı misyon şefleri, milletvekilleri, bilim ve sanat insanları, üst düzey bürokratlar, basın mensupları ve işadamları davet edilmiştir. Davetiyelerde, sinema salonu önünde ve basın standında Türkiye reklamları ön plana çıkarılmıştır (KTB Arş. 2015, BN. 60489). Aynı dönemde Yunus Emre Enstitüsü'nün organizasyonu ve Kültür ve Tanıtma Müşavirliği'nin katılımıyla "Son Mektup" adlı filmin galası da yapılmıştır. Filmin yönetmeni Özhan Eren ile başrol oyuncusu Nesrin Cavadzade'nin katılım sağladığı bu etkinliğin de Azerbaycanlı sinemaseverlerin yoğun ilgisiyle karşılaştığı görülmüştür. Çanakkale zaferi kutlamaları çerçevesinde ayrıca Azerbaycan'da yerleşik Medya Sanat Akademisi (MSA) adlı kuruluş tarafından "Çanakkale 100. Yıl-Kardeş Desteği" adlı bir belgesel film çekilmiştir. Çanakkale ve İstanbul'da yapılacak çekim işlemlerinde ekibe eşlik etmek üzere bu kuruluşa bir rehber temin edilmiştir (KTB Arş. 2015, BN. 984).

Türkiye ile Azerbaycan arasındaki ortak dil ve edebiyat geçmişi ve bunların günümüz dünyasına yansımaları iki ülke arasındaki kültürel ilişkilerin geliştirilmesi doğrultusunda çeşitli vesilelerle ele alınmıştır. Çağdaş Türk şiirinin önemli isimlerinden biri olan ve başta "Mihriban" adlı şiiri olmak birçok eseri bestelenen Abdurrahim Karakoç için Azerbaycan Milletvekili Ganire Paşayeva'nın başkanı olduğu "Uluslararası Avrasya Araştırmaları Enstitüsü", Türkiye İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı (TİKA), T.C. Bakü Büyükelçiliği ve Bakü KTM işbirliğiyle Bakü'de 7 Şubat 2013 tarihinde Mahmî Tiyatrosu'nda anma töreni ve konser düzenlenmiştir. 15-18 Haziran 2014 tarihleri arasında düzenlenen "9. Kapadokya Şiir Şöleni", "Karabağ'dan Türk Dünyası'na Gönül Köprüsü" başlığıyla Bakü'de düzenlenmiş, bu münasebetle Müşavirlikçe "Park Inn By Radisson

Hotel” ile Gence’de “Vego Hotel”de davetlilere gala yemeği verilmiştir (KTB Arş. 2014, BN. 116114). Bakü’de her yıl 5 Haziran’da dünyanın çeşitli bölgelerinden Türk şairlerin katılımıyla düzenlenen “Azerbaycan Şairler Günü” 2015’te Azerbaycan Yazarlar Birliği ile Bakü KTM tarafından organize edilmiş, Azerbaycan ile Türkiye arasında dil ve edebiyat alanındaki ortaklığı vurgulamak üzere “Beynalhalk Muğam Merkezi”nde gerçekleştirilen etkinliğin ardından Müşavirlik tarafından Bakü’de “Sultan’s Restaurant”ta şairler onuruna yemek verilmiştir (KTB Arş. 2015, BN. 90294).

İlim ve Edebiyat Eserleri Sahipleri Meslek Birliği (İLESAM) yetkilileri ile Azerbaycan Yazıcılar Birliği arasında 4 Şubat 2014 tarihinde Azerbaycan ve Türkiye’de yayınlanan ilmi ve edebi eserlerin karşılıklı tercümelerinin yapılarak iki ülkede yaşayan günümüz yazar, aydın ve ilim insanlarının eserlerinin okunmasına, tanınmasına ve iki ülke yazın hayatında etkileşimin artırılmasına katkı sağlamak amacıyla bir işbirliği protokolü imzalanmıştır. Ayrıca İLESAM’ın söz konusu tarihlerde Azerbaycan Milli Kütüphane Başkanlığı, Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Folklor Enstitüsü, Azerbaycan Aydınlar Ocağı, Bestekârlar İttifakı, Müellif Hukukları İçtimai Birliği, Atatürk Merkezi, Dünya Genç Yazarlar Birliği gibi önemli kurumları ziyaretleri, aydın ve yazarlar ile görüşmeleri temin edilerek karşılıklı işbirliği imkânlarına zemin hazırlanmıştır. Müşavirlikçe, bu çalışmaların desteklenmesi ve karşılıklı ilişkilerin geliştirilmesi için İLESAM yetkilileri ile Azerbaycan yazar ve aydınları 4 Şubat 2015 tarihinde düzenlenen bir yemek vesilesiyle bir araya getirilmiştir (KTB Arş. 2015, BN. 16760). Benzer şekilde, Azerbaycan Muğam Merkezi’nde 16 Ekim 2015 tarihinde yine Bakü KTM, Azerbaycan Yazıcılar Birliği, Azerbaycan Bestekarlar İttifakı ve İLESAM’ın katkılarıyla “Mahnidan-Şarkıya Bakü Konseri” düzenlenmiştir (<http://www.ilesam.org.tr.turk-dunyasi.‘mahnidan-sarkiya’-ankara-baku-konseri>)

Azerbaycan Millî İlimler Akademisi öğretim üyesi Eşgane Babayeva tarafından Azerbaycan Türkçesine çevrilen Necip Fazıl Kısakürek’in “Bir Adam Yaratmak” adlı eseri ile yine Babayeva tarafından kaleme alınan “Yaratıcılık Yolu” adlı eser 2013’te Bakü KTM’nin katkılarıyla yayınlanmış ve anılan eserlerin Azerbaycan Yazarlar Birliği’nde tanıtımı yapılmıştır. Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi’nin Türk Araştırmaları İlmî Tetkikat Merkezi’nde öğretim görevlisi Leyla Kerimova’nın Türk millî şairi Mehmet Akif Ersoy hakkında yapmış olduğu çalışmalar ise 2014’te bir kitap halinde yayımlanmıştır. Mehmet Akif Ersoy’un millî ve manevi hislerinin, edebi yönünün ve hayat felsefesinin ele alındığı 120 sayfalık eserin Azerbaycan dilinde basımı yapılmıştır (KTB Arş. 2014, BN. 6182). Türk Araştırmaları İlmî Tedkikat Merkezi Müdürü Prof. Dr. Elman Quliyev’in, Azerbaycan’daki yüksekokullarda kaynak kitap olarak kullanılan Türk Halkları Edebiyatı adlı eserinin de 2014’te basımı gerçekleştirilmiş, böylece Türk edebiyatı çalışmalarına katkı sağlanmıştır (KTB Arş. 2014, BN. 73828).

Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nin 2013’te UNESCO Dünya Belleği Listesi’ne dâhil edilmesi nedeniyle yurt dışında gerçekleştirilen faaliyetler çerçevesinde “Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Azerbaycan” adlı kitabın 21 Şubat 2013 tarihinde T.C. Bakü Büyükelçiliği’nde tanıtımı yapılmış, bu vesileyle bir de “Evliya Çelebi Resim Sergisi” düzenlenmiştir. 14 Mayıs 2015 tarihinde T.C. Merkez Bankası Sanat Koleksiyonu’nda yer alan Türkiye’deki seçkin sanat eserleri "Çağdaş Türk Resim Sanatında Hayal Gücü, Mekân ve Zaman Sergisi" temasıyla Azerbaycanlı sanatseverlerin beğenisine sunulmuştur. 14 Nisan 2015 tarihinde T.C. Bakü Büyükelçiliği, Yunus Emre Enstitüsü, Azerbaycan Medeniyet ve Turizm Bakanlığı, Azerbaycan İstiklâl Müzesi ve Azerbaycan Atatürk Merkezi tarafından düzenlenen “100. Yılında Savaştan Barışa Fotoğraf Sergisi” de iki ülke arasındaki kültür ve sanat birlikteliğine vurguda bulunan etkinlikler arasında yer almıştır.

Eskişehir'in "2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti" seçilmesi münasebetiyle 25-28 Aralık 2013 tarihlerinde Bakü KTM'nin öncülüğünde başlatılan ve Eskişehir Valiliği tarafından desteklenen çalışmalar neticesinde "Karagöz ve Hacivat Gölge Oyunu" Azerbaycan'ın Masallı kentinde sahnelenmiş ve oyun 3.000'e yakın çocuk tarafından izlenmiştir (KTB İFR 2014, s. 213). 25 Aralık 2014'te Azerbaycan'daki Birge ve Sağlam İçtimai Birliği, Avrasya Uluslararası Araştırmalar Enstitüsü, Memorial Center Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi, Türkiye Sanayici ve İş Adamları Birliği ve Bakü KTM'nin destekleriyle bir eğlence programı düzenlemiştir (KTB Arş. 2013, BN. 238484).

Azerbaycan'da 23-27 Kasım 2014 tarihinde düzenlenen "Türkiye Kültür Haftası" için Bakü KTM tarafından çeşitli etkinlikler düzenlenmiş ve bu etkinlikler iştirak edenlere Türkiye'yi tanıtan broşürler dağıtılmıştır. Haydar Aliyev Kültür Merkezi'nde gerçekleştirilen açılışa mehter, sema, Devlet Halk Dansları Topluluğu'nun gösterileri ve Türk halk müziği konserleri düzenlenmiştir. Etkinlikler kapsamında gösterime giren Türk filmleri Azerbaycan halkıyla buluşturulmuştur. Azerbaycan Medeniyet ve Turizm Bakanı Abulfes Karayev'in ev sahipliği ve T.C. Kültür ve Turizm Bakanının katılımı ile gerçekleşen programa Azerbaycan'daki yabancı misyon şefleri, milletvekilleri, sanat camiası ve üst düzey bürokratlar iştirak etmişlerdir. Söz konusu programın etkin bir şekilde duyurulması ve Azerbaycan'da Türkiye'ye yönelik olumlu bir algının oluşturulması için televizyon kanallarında ve internet ortamında, ilan panoları ile halka açık alanlardaki görüntülü ekranlarda tanıtım kampanyası yapılmıştır. Haydar Aliyev Center'daki "Cafe White Garden"da açılışa özel kabul töreni düzenlenmiştir (KTB Arş. 2014, BN. 6180, 6181, 6196, 6199).

"8 Mart Dünya Kadınlar Günü" münasebetiyle 2013'te Bakü KTM ve Azerbaycan Lider Kadınlar İçtimai Birliği işbirliği ile Türkiye'den Opera Sanatçısı Oya Ergün ve Azeri ses sanatçısı Coşkun Vileş'in solist olarak katılımıyla 7 Mart 2013 tarihinde Mahnı Tiyatrosu'nda bir konser düzenlemiştir. Bakü KTM, Bakü Yunus Emre Kültür Merkezi, Azerbaycan Respublikası Gençliğe Yardım Fonu ve Azerbaycan Lider Kadınlar İçtimai Birliği'nin organizasyonu ile Mevlana'nın 740. vuslat yıl dönümü ve Seyyid Yahya Şirvani'nin 550. ölüm yıl dönümü münasebetiyle 20 Aralık 2013 tarihinde Bakü'de Azerbaycan Milli Dram Tiyatrosu'nda Türk Tasavvuf Müziği Konseri verilmiş ve sema gösterisi icra edilmiştir. Etkinlik öncesinde katılımcılar için kokteyl verilmiştir (KTB Arş. 2013, BN. 2452012).

2015'teki Azerbaycan Uluslararası Seyahat ve Turizm Fuarı'nda Türkiye standında yer alan Reyhani Müzik Grubu, Az TV'de canlı yayın programına konuk olmuştur. Grup tarafından Mahnı Tiyatrosu'nda 3 Nisan 2015 tarihinde Azerbaycanlı aydınlar, basın mensupları ve sanat çevresi için de bir konser verilmiş ve bu etkinlik sırasında katılımcılara Türk mutfak kültürünün önemli unsurlarından biri olan çiğ köfte ikram edilmiştir (KTB Arş. 2015, BN. 60480).

Bakü KTM'nin desteğiyle, Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü'ne bağlı İstanbul Devlet Türk Müziği Araştırma ve Uygulama Topluluğu tarafından 24 Aralık 2012'de Bakü Milli Dram Tiyatrosu'nda, 25 Aralık'ta ise Kafkas Üniversitesi'nde birer konser verilmiş, bu etkinliklere üst düzey devlet yetkilileri, kültür ve sanat çevresi, basın ve sanat kuruluşları yetkilileri ile akademik çevreler iştirak etmiştir (KTB Arş. 2012, BN. 247413). 9-29 Haziran 2012 tarihleri arasında düzenlenen "İstanbul Alışveriş Festivali" (İstanbul Shopping Fest)'nin Azerbaycan halkına duyurularak, bu etkinliğe ilişkin haberlerin basın ve yayın organlarında yer almasını sağlamak üzere festival sorumlusu ve medya müdürünün katılımıyla 15 Mayıs 2012'de "Bakü Kafkas Point Otel"de basın mensuplarının katılımıyla kahvaltılı bir basın toplantısı düzenlenmiştir (KTB Arş. 2012, BN. 106354). Nitekim

söz konusu festival kapsamında en çok alışveriş yapan grupların başında Azeri vatandaşların geldiği tespit edilmiş ve İstanbul'un Azerbaycan'da en çok tercih edilen turistik şehirlerden biri olduğu görülmüştür. Bu çerçevede 2013 yılındaki festivalini geniş kitlelere duyurabilmek için de 1 Mayıs 2013 tarihinde Haydar Aliyev Konser Sarayı'nda TRT Akşam Sefası Müzik Grubu tarafından bir konser düzenlenmiştir. Azerbaycan'ın önemli televizyon kanallarından biri olan İctimai TV ile Türkiye'den TRT AVAZ ve TRT Anadolu kanallarından canlı yayınlanan konser programının 40 kişilik ekibi THY, TRT ve Bakü KTM tarafından desteklenmiştir (KTB Arş. 2013, BN. 65818). Festivalin tanıtım faaliyetleri kapsamında aynı gün Bakü KTM'nin çalışmalarıyla Bakü'de bir basın toplantısı düzenlenmiştir. Toplantının akabinde Azerbaycan'ın ünlü sanatçılarından Alim Gasimov ile Tunzale Agaeva'nın katılımıyla bir konser programı düzenlenmiştir (KTB Arş. 2013, BN. 83891).

Azerbaycan'ın gözde eğitim kurumlarından Kafkas Üniversitesi'nin daveti üzerine Samsun 19 Mayıs Üniversitesi'nin 45 kişilik Türk Halk Müziği Topluluğu tarafından Bakü KTM'nin desteğiyle Bakü'deki Yeşil Tiyatro'da 26 Haziran 2013 tarihinde bir konser verilmiştir. KONSERE Bakü'deki akademisyenler ile öğrenciler katılım sağlamıştır (KTB Arş. 2013, BN. 106673). 30 Haziran 2015 tarihinde Azerbaycan Bestekarlar İttifakı'nda "İpek Yolu 6. Uluslararası Musiki Festivali"ne yönelik bir basın toplantısı düzenlenmiş, 1 Temmuz 2015 tarihinde Şeki şehrinde başlayan festivale Müşavirliğin desteğiyle Türkiye'den katılan Çukurova Devlet Senfoni Orkestrası açılış konseri vermiştir (<http://www.turksoy.org/tr/events/2015/07/02/6-uluslararasi-ipekyolu-muzik-festivali>).

Azerbaycan Cumhuriyeti Medeniyet ve Turizm Bakanlığı tarafından 10-12 Eylül 2009 tarihleri arasında Bakü Uluslararası Kitap Fuarı'nda Türkiye'ye 10 metre karelik bir stant tahsis edilmiş, Azerbaycan'da ilk defa düzenlenen kitap fuarının açılış töreninde Türkiye'nin tanıtımı ve misafirperverliğinin vurgulanması amacıyla baklava ve içecek ikramında bulunulmuştur (KTB Arş. 2009, BN. 175753). TİKA ile Bakü KTM'nin desteğiyle 8-10 Aralık 2013 tarihinde Bakü'de düzenlenen "Yunus Emre Sempozyumu"na Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Özbekistan, Kırgızistan, Ukrayna, Kırım gibi ülkelerden birçok akademisyen iştirak ederek, tebliğ sunmuşlardır. Akademisyenler onuruna gala yemeği verilmiştir. Yine kültürel etkinlikler kapsamında 2-7 Aralık 2013 tarihleri arasındaki UNESCO 8. Hükümetlerarası Komite Toplantısı kapsamında 6 Aralık 2013 tarihinde "Fairmont Bakü Otelinde" Türk kahve kültürünün tanıtımına yönelik bir kabul töreni yapılmıştır (KTB Arş. 2013, BN. 205867).

Düşük maliyetli tedavi hizmetleri, nitelikli insan potansiyeli, gelişmiş sağlık tesisleri birçok komşu veya soydaş ülkede olduğu gibi Azerbaycan'da da sağlık turizmi alanında Türkiye'nin tercih edilmesine yol açmıştır (Akarcalı 2016, s. 153-154). Bu nedenle Türkiye'nin sağlık turizmi alanındaki potansiyellerini Azerbaycan'da çeşitli bilimsel ve sosyal etkinliklerle tanıtma faaliyetlerine de girişilmiştir. Buna örnek olmak üzere "Hacettepe Tıp Fakültesi Anesteziyoloji ve Reanimasyon Uzmanları Derneği"nin talebi doğrultusunda Bakü'de 19-23 Nisan 2013 tarihinde Bakü Tıp Üniversitesi ile işbirliği halinde "Transplantasyon Anesteziğinde Güncel Gelişmeler" başlıklı bir kongre düzenlenmiştir. Türkiye ve Azerbaycan Sağlık Bakanlıklarının katkı sağladığı bu kongre ile iki ülke arasındaki ortak sağlık politikaları, organ bağıışı ve nakli konusundaki duyarlılığın artırılması gibi hususlara dikkat çekilmiştir. Kongrenin "Kempinski Otel"deki gala yemeği Bakü KTM'nin katkılarıyla gerçekleştirilmiştir (KTB Arş. 2013, BN. 62188). 25-27 Eylül 2014 tarihlerinde Bakü'de "20. Uluslararası Sağlık Turizmi Fuarı" düzenlenmiş, fuara Azerbaycan, Türkiye, İngiltere, Almanya, İtalya, İsviçre, Belarus, Rusya, Ukrayna, Çin ve ABD gibi birçok ülkeden sağlık turizmi ile iştigal eden seyahat acenteleri ve otel yetkilileri, çeşitli kamu kurum ve

kuruluşlarının temsilcileri katılım sağlamıştır. Benzer şekilde Türkiye ile Azerbaycan'da sağlık turizmi ile iştigal eden turizm sektörü temsilcilerine yönelik olarak 26 Eylül 2014'te "Park Inn Otel"de yemekli bir toplantı düzenlenmiştir. Bu toplantı da sağlık turizmi alanında iki ülke yetkililerini bir araya getirmek ve ortak çalışma imkânlarını araştırmak açısından önemli bir etkinlik olmuştur (KTB Arş. 2014, BN. 6183).

Sonuç

Günümüz dünyasının öncelikli sosyal ve iktisadi faaliyet alanlarından birini teşkil eden turizm 1990'lı yılların başında bağımsızlıklarını kazanan Türk Cumhuriyetleri ile Türkiye arasındaki siyasi, iktisadi, sosyal ve kültürel bağların kuvvetlendirilmesi açısından yeni bir koridor oluşturmuştur. Turizm yüzlerce yıldır birbirinden koparılmış durumda olan bu soydaş halkların birbirleriyle yeniden tanışmaları, buluşmaları, kültürel birliktelik anlayışlarını pekiştirmeleri için kullanılabilecek en etkin vasıtalarından birini teşkil etmiştir. Türkiye ile Azerbaycan arasındaki ikili turizm ilişkilerinin Kafkasya'daki güncel siyasi sorunlar nedeniyle de hususi bir önem arz ettiğini vurgulamakta fayda vardır. İki ülke arasındaki tarihî ve kültürel bağlar nedeniyle hızlı bir gelişme çizgisi izleyen turizm ilişkileri diğer Türk Cumhuriyetleri ile turistik ilişkilerin seyrini de çok yakından etkilemesi ve bu ülkelere örnek teşkil etmesi açısından da ayrıca dikkate değerdir.

Türkiye ile Azerbaycan arasında doğrudan turizm ilişkilerine yönelik anlaşmalar imzalandığı gibi bu ilişkileri dolaylı yönden teşvik eden siyasi, iktisadi, sosyal ve kültürel anlaşmalar da imzalanmıştır. Bu münasebetle Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yurt dışı teşkilatı içinde yer alan Bakü KTM vasıtasıyla Azerbaycan'da turistik tanıtım ve propaganda çalışmalarına girilmiştir. Azerbaycan'da düzenlenen fuarlar, ağırlama ve reklam faaliyetleri ile sosyal, kültürel ve bilimsel etkinlikler tanıtım ve propaganda çalışmalarının ana mecralarını teşkil etmiştir. Tanıtma ve propaganda faaliyetlerinde Türkiye'nin tarihî ve tabii özelliklerinin yanı sıra kültürel değerleri de dikkate alınan temalar arasında yer almıştır. Bu münasebetle son yıllarda Türklerle meskûn ya da Türk kültürüne yakın ülkelerde büyük beğeni toplayan Türk filmleri de bir marka olarak değer kazanmaya devam etmiştir. Azerbaycan'da sağlık turizmüne duyulan ilgiyi değerlendirmeye yönelik çalışmalar da ayrıca dikkate değerdir. Bütün bu çalışmalarda Bakü KTM'nin yanı sıra Yunus Emre Enstitüsü ve İLESAM gibi Türkiye menşeli kurum ve kuruluşların yanı sıra Azerbaycan'da faaliyet gösteren Azerbaycan Yazarlar Birliği ve Azerbaycan Lider Kadınlar İçtimai Birliği gibi sivil toplum kuruluşları da yer almıştır. İki ülkede faaliyet gösteren seyahat şirketlerinin temsilcileri yapılan faaliyetlerin önemli aktörleri durumunda olmuştur.

Bahsi geçen tanıtma ve propaganda çalışmalarının da etkisiyle Türkiye turizm amaçlı seyahatler konusunda Azerbaycan halkının tercih ettiği ilk ülkeler arasında yer almış ve Azerbaycan'dan Türkiye'ye gelen turist sayısında her yıl düzenli bir artış görülmüştür. Bununla birlikte iki ülke arasındaki ilişkileri kuvvetlendiren turistik ve kültürel faaliyet alanlarının daha da genişletilmesi, karşılıklı işbirliğinin, bilgi ve deneyim paylaşımının artırılması, ortak projelere daha da önem verilmesi yalnızca kültür ve turizm açısından değil, stratejik açıdan da önem arz etmektedir. Bu anlamda Azerbaycan'da Türkiye'nin tanıtma ve propaganda faaliyetlerinin belli bir düzen ve istikrar içinde yürütülmesi, resmî turizm teşkilatının, sivil toplum kuruluşlarının ve özel sektörün çalışma imkân ve vasıtalarının genişletilmesiyle, gerçekleştirilen tanıtma ve propaganda faaliyetlerinin etki derecesinin artırılması mümkündür.

Kaynakça

Resmi Yayınlar ve Raporlar

- AITF, 13'th Azerbaijan International Travel and Tourism Fair TÜROB Fuar Sonuç Raporu (2016). <http://www.turob.com/Resources/doc/AITF%2004%202014.pdf>, (Erişim Tarihi: 14.02.2017).
- Akarcalı, S. (2016). Tüm Yönleriyle Sağlık Turizmi Azerbaycan Ülke Raporu/Turkey Destination Health. Ankara, T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Geliştirilmesi Genel Müdürlüğü.
- Bakü 2016 Yılı Pazar Raporu (2016). T.C. Bakü Kültür ve Tanıtma Müşavirliği, Azerbaycan.
- İdarelerin Yabancı Ülkelerdeki Kuruluşlarının Mal ve Hizmet Alımları ile Yapım İşlerine İlişkin Esaslar, *Resmî Gazete*, 04/11/2004, S.25633.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, *Resmî Gazete*, Kanun No: 4848, Kanun Tarihi: 16.04.2003.
- Sinematografik Ortak Yapımlar ve Türkiye’de Ticari Amaçlı Film Çekmek İsteyen Yerli ve Yabancı Yapımcılar Hakkında Yönetmelik, *Resmî Gazete*, 12 Ağustos 2005, S.25904.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 2006 Yılı İdare Faaliyet Raporu (2007). Ankara, Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 2007 Yılı İdare Faaliyet Raporu (2008). Ankara, Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 2008 Yılı İdare Faaliyet Raporu (2009). Ankara, Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 2009 Yılı İdare Faaliyet Raporu (2010). Ankara, Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 2010 Yılı İdare Faaliyet Raporu (2011). Ankara, Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 2011 Yılı İdare Faaliyet Raporu (2012). Ankara, Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 2012 Yılı İdare Faaliyet Raporu (2013). Ankara, Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 2013 Yılı İdare Faaliyet Raporu (2014). Ankara, Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 2014 Yılı İdare Faaliyet Raporu (2015). Ankara, Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 2015 Yılı İdare Faaliyet Raporu (2016). Ankara, Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 2010-2014 Dönemi Stratejik Planı (2010). Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın 2015-2019 Dönemi Stratejik Planı (2015). Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti arasında Turizm İşbirliği Anlaşması, *Resmî Gazete*, 23 Ocak 1993, S.21474.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Azerbaycan Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Turizm İşbirliği Protokolü, *Resmî Gazete*, 29 Eylül 1991, S.21006.

Türkiye Turizm Stratejisi 2023 (2007). Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı.

Ülke Dışına Çıkan Azerbaycan ve Yabancı Ülke Vatandaşlarının İstatistik İnceleme Sonuçları 2014 (2015). Bakü, Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi, <http://www.stat.gov.az/source/tourism/>. (Erişim Tarihi:16.01.2017).

Ülke Dışına Çıkan Azerbaycan ve Yabancı Ülke Vatandaşlarının İstatistik İnceleme Sonuçları 2015 (2016). Bakü, Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet İstatistik Komitesi, <http://www.stat.gov.az/source/tourism/>. (Erişim Tarihi:16.01.2017).

Yurt dışı Turizm Fuarlarına Katılımın ve Turizm Tanıtma ve Pazarlama Faaliyetlerinin Desteklenmesine İlişkin Tebliğ, *Resmî Gazete*, [14.11.2010](http://www.resmigezete.gov.tr/14.11.2010), S.27759, Tebliğ No: 2010/9.

Yurtdışı Fuar ve Tanıtım Desteği, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı 03.04.2014 tarihli ve 66292 Sayılı Genelge, www.kultur.gov.tr/TR,92821/yurtdisi-fuar-ve-tanitim-destegi-hakkinda-genelge.html.

Yurtdışında Sürekli Görevlendirilecek Personel Hakkında Yönetmelik, *Resmî Gazete*, 13/01/2007, S.26402, Bakanlar Kurulu Kararının Tarihi: 28/07/2006, S.2006/11534.

Telif-Tetkik Eserler, Makaleler ve İnternet Kaynakları

ADA Üniversitesi Geleneksel Uluslararası Ülkeler Festivali'nde Türkiye, <https://www.facebook.com/pg/ADAStudentLife/>. (Erişim Tarihi: 04.01.2017).

AITF 15'th Anniversary Azerbaijan International Travel&Tourism Fair, Official Catalogue, (2016). Baku, Azerbaijan.

AITF 16'th Azerbaijan International Travel and Tourism Fair, 6-8 April 2017 Baku Expo Center. <http://www.aitf.az/>. (Erişim Tarihi: 15.01.2017).

Awards to the Best Stands, AITF Daily News, 9 April 2016. <http://www.AITF.az/>. (Erişim Tarihi: 19.12.2016).

Azerbaycan Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı. <http://mct.gov.az/home>. (Erişim Tarihi: 24.12.2016).

Azerbaycan Uluslararası Turizm ve Seyahat Fuarı-2016. <http://www.aitf.az/>. (Erişim Tarihi: 06.01.2017).

Azerbaycan'da Araç Giydirme Yolu ile Türkiye Reklamı-2013, <http://www.tourismtoday.net/>. (Erişim Tarihi: 27.12.2016).

Azerbaycan'da Türkiye Kültür Haftası Kutlamaları. <http://basin.kulturturizm.gov.tr/>. (Erişim Tarihi: 11.01.2017).

Bakanlıkça 2016 Yılında İştirak Edilecek Fuarlar, <http://tanitma.kultur.gov.tr/TR,149260/2016-fuar-takvimi.html>, (Erişim Tarihi:10.01.2017).

Bakü AITF Fuarı'nda. <http://turizmbaskenti.konya.bel.tr/index.php/2016/04/15/buyuksehir-baku-aitf-fuarinda/> (Erişim Tarihi: 06.03.2017).

Bakü'de Osmanlı Kıyafetleri Defilesi, <https://www.facebook.com/TC-Bakü-Büyükelçiliği-Kültür-ve-Tanitma-Müşavirliği>, (Erişim Tarihi: 04.01.2017).

Bakü'de Son Mektup Adlı Filmin Galası. <https://www.facebook.com/yeebaku/>, (Erişim Tarihi: 04.01.2017).

Enserov, V. & Yurdigül, Y. (2016). Bağımsızlık Dönemi Azerbaycanı'nda Radyo-Televizyon Alanında Kamu ve Devlet Yayıncılığının Gelişimi, *e-GİFDER Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 4 (1), 352-370.

- Enserov, V. (2013). Azerbaycan'da Özel Radyo ve Televizyon Yayıncılığı, *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Tecknology*, 4 (11), 71-90.
- Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSOY). <http://www.turksoy.org/tr/events/2015/07/02/6-uluslararası-ipekyolu-muzik-festivali>, (Erişim Tarihi: 03.01.2017).
- Isparta'da Ağırlanan Azerbaycanlı Program Ekibinin Gül Nağılı Çekimleri. <http://www.ispartakulturturizm.gov.tr/TR.139444/gul-nagili.html>, (Erişim Tarihi: 03.01.2017).
- Konya Türk Tasavvuf Müziği Topluluğu. <http://www.kttmt.com/bakude-sema-programi.html>, (Erişim Tarihi: 17.12.2016).
- Memmedov, Z. (2015). Azerbaycan Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti Arasında Turizm Alanında İşbirliğinin Hukuki Temelleri (2002-2010). *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*. 2 (5), 177-188.
- Seferov, R. & Hesenov, T. (2006). Azerbaycan'ın Turizm Potansiyeli ve Turizm Etkinliklerinin Değerlendirilmesi, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (20), 255-272.
- T.C. Bakü Büyükelçiliği Kültür ve Tanıtma Müşavirliği Facebook Sayfası, <https://www.facebook.com/TC-Bakü-Büyükelçiliği-Kültür-ve-Tanıtma-Müşavirliği>, (Erişim Tarihi: 08.12.2016).
- TİKA Türk Dünyası Çocuk Edebiyatı Haftası Etkinlikleri. http://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_turk_dunyasi_cocuk_edebiyati_haftasi_etkinlikleri_basladi-15720 (Erişim Tarihi: 03.04.2017)
- Turkey.Home Google Sayfası. <https://www.Turkey.Home.google.com.tr>, (Erişim Tarihi: 09.01.2017).
- Turkey.Home Instagram Sayfası. <https://www.Turkey.Home.Instagram>, (Erişim Tarihi: 09.01.2017).
- Turkey.Home Pimterest Sayfası. <https://www.Turkey.Home.Pimterest>, (Erişim Tarihi: 09.01.2017).
- Turkey.Home Twitter Sayfası. <https://www.Turkey.Home.Twitter>, (Erişim Tarihi: 09.01.2017).
- Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği. [http://www.ilesam.org.tr.turk-dunyasi."mahnidan-sarkiya"-ankara-baku-konseri](http://www.ilesam.org.tr.turk-dunyasi.), (Erişim Tarihi: 09.01.2017).
- Türkiye İstatistik Kurumu. <http://www.tuik.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 25.01.2017)
- Türkiye Kültür Haftası'nda Gösterimi Yapılan Bir filmin Afışı. <https://www.facebook.com/TC-Bakü-Büyükelçiliği-Kültür-ve-Tanıtma-Müşavirliği>, (Erişim Tarihi: 07.01.2017).